

**Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет
Кафедра туристичного бізнесу та рекреації**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему «Розробка стратегії рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» на території Первомайщини»

Здобувач:
Баранова Є.О.
2 курсу групи Тмз- 611

Керівник:
к.е.н., доцент
Шекера С.С.

Консультант:
професор каф. ФОтаА
Іванченкова Л.В.

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 28 листопада 2025 р., протокол № 4

Завідувачка кафедри ТБтаР _____

Наталя ДОБРЯНСЬКА

Одеса – 2025

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут	ННІ готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та енології ім. О.О. Преображенського
Кафедра	Туристичного бізнесу та рекреації
Ступінь вищої освіти	Магістр
Спеціальність	242 Туризм і рекреація
Освітня програма	Міжнародний туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри ТБтаР
Наталя ДОБРЯНСЬКА

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА Барановій Єлизаветі Олександрівні

- Тема роботи: **Розробка стратегії рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» на території Первомайщини**
Затверджена наказом ОНТУ від «23» вересня 2025 р. № 489-03.
- Термін здачі здобувачем закінченої роботи «1» грудня 2025 р.
- Вихідні дані роботи: законодавчі та нормативні документи, первинна документація, статистичні звіти, наукові статті та тези.
- Перелік питань, які потрібно розробити
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ЗОН
Розділ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД»
Розділ 3. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД»
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Презентація до кваліфікаційної роботи (23 слайда)

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи, що стосуються їх

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 3	Лариса ІВАНЧЕНКОВА	24.09.2025р	20.11.2025р

7. Дата видачі завдання 24.09.2025р.

Керівник _____ Світлана ШЕКЕРА

Завдання прийняв до виконання _____ Єлизавета БАРАНОВА

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Отримання теми для кваліфікаційної роботи	24.09.2025р	виконано
2.	Затвердження плану кваліфікаційної роботи	25.09.2025р	виконано
3.	Надання 1 розділу на перевірку	09.10.2025р	виконано
4.	Надання 2 розділу на перевірку	21.10.2025р	виконано
5.	Надання 3 розділу на перевірку	31.10.2025р	виконано
6.	Формування висновку, списку використаних джерел, додатків	10.11.2025р	виконано
7.	Здача закінченої кваліфікаційної роботи	25.11.2025р	виконано
8.	Розробка презентації	30.11.2025р	виконано

Здобувач _____

Єлизавета БАРАНОВА

Керівник роботи _____

Світлана ШЕКЕРА

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач _____

Єлизавета БАРАНОВА

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Робота містить 104 сторінок, 10 таблиць, 25 рисунків, список літератури з 40 найменування, 2 додатки.

Кваліфікаційна робота магістра присвячена дослідженню теоретико-методичних засад, сучасних тенденцій та прикладних аспектів формування і стратегічного розвитку рекреаційно-туристичних зон у контексті регіонального розвитку. У роботі розглянуто особливості використання природно-рекреаційних та культурно-історичних ресурсів як основи формування туристичного потенціалу територій, а також проаналізовано сучасні підходи до управління рекреаційно-туристичними зонами з урахуванням принципів сталого розвитку.

Метою дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» на основі комплексного аналізу її туристичного потенціалу, сучасного стану інфраструктури та управління з урахуванням принципів сталого розвитку й кращих міжнародних практик.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичні зони як складові регіонального розвитку.

Предметом дослідження є процеси формування, функціонування та стратегічного розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард»,

Отримані результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування, адміністрацією національного природного парку, суб'єктами туристичної діяльності та фахівцями у сфері управління рекреаційно-туристичними територіями під час розробки стратегій і програм розвитку туризму, а також у навчальному процесі при вивченні дисциплін, пов'язаних із туризмом, рекреацією, регіональним розвитком і управлінням туристичними дестинаціями.

Рік захисту роботи 2025

ANNOTATION

master's qualification work

The work contains 104 pages, 10 tables, 25 figures, a list of references with 40 titles, 2 appendices.

The master's qualification work is devoted to the study of theoretical and methodological principles, modern trends and applied aspects of the formation and strategic development of recreational and tourist zones in the context of regional development. The work considers the features of the use of natural and recreational and cultural and historical resources as the basis for the formation of the tourist potential of territories, and also analyzes modern approaches to the management of recreational and tourist zones taking into account the principles of sustainable development.

The purpose of the study is to substantiate the strategic directions of the development of the recreational and tourist zone "Buzky Gard" based on a comprehensive analysis of its tourist potential, the current state of infrastructure and management taking into account the principles of sustainable development and best international practices.

The object of the study is recreational and tourist zones as components of regional development.

The subject of the study is the processes of formation, functioning and strategic development of the recreational and tourist zone "Buzky Gard". The results obtained can be used by local governments, the administration of the national natural park, tourism entities and specialists in the field of management of recreational and tourist areas when developing strategies and programs for tourism development, as well as in the educational process when studying disciplines related to tourism, recreation, regional development and management of tourist destinations.

The year of job protection is 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ЗОН	11
1.1. Поняття, сутність та класифікація рекреаційно-туристичних зон	11
1.2. Рекреаційні ресурси та чинники формування туристичного потенціалу території	16
1.3. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу й привабливості територій	22
1.4. Міжнародні та європейські практики управління рекреаційно-туристичними зонами	29
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД».....	35
2.1. Природно-ресурсна та культурно-історична характеристика території... ..	35
2.2. Існуюча туристична інфраструктура Первомайщини	42
2.3. Сучасні бар'єри, виклики та можливості розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Первомайщини	50
2.4. РЕСТ-аналіз та SWOT-аналіз туристичного потенціалу та чинників розвитку зони «Бузький Гард»	55
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД».....	63
3.1. Концептуальні засади розвитку та формування бачення майбутнього території	63
3.2. Формування інноваційної моделі розвитку та спеціалізацій туристичної зони.....	68
3.3. Розробка програмних заходів і проєкт маршруту «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»»	73
3.4. Економічна ефективність маршруту «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»»	78
Висновки до 3 розділу	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
Додатки.....	94

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації економіки та просторового розвитку територій туризм і рекреація дедалі більше розглядаються як важливі чинники соціально-економічного зростання регіонів, підвищення якості життя населення та формування позитивного іміджу країни. Рекреаційно-туристична діяльність відіграє особливу роль у диверсифікації регіональної економіки, стимулюванні малого і середнього бізнесу, створенні робочих місць і залученні інвестицій, водночас сприяючи збереженню природної та культурно-історичної спадщини. В умовах євроінтеграційного курсу України та необхідності післякризового відновлення територій питання ефективного розвитку рекреаційно-туристичних зон набувають особливої актуальності.

Україна характеризується значним різноманіттям природних ландшафтів, сприятливими кліматичними умовами та багатою культурно-історичною спадщиною, що створює потужні передумови для розвитку різних видів туризму. Проте на практиці рекреаційно-туристичний потенціал багатьох територій використовується неповною мірою через недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, фрагментарність управління, обмежену інвестиційну привабливість і слабку інтеграцію принципів сталого розвитку в туристичну політику. У цьому контексті особливої ваги набувають наукові дослідження, спрямовані на комплексний аналіз туристичного потенціалу територій і розробку ефективних стратегій їх розвитку.

Однією з таких територій є рекреаційно-туристична зона «Бузький Гард» — унікальний природно-історичний комплекс у середній течії річки Південний Буг, який поєднує каньйоноподібні ландшафти, цінні геологічні утворення, високе біорізноманіття та значну культурно-історичну спадщину, пов'язану з історією запорозького козацтва. Статус національного природного парку надає території особливого природоохоронного значення,

водночас відкриваючи можливості для розвитку екологічного, активного, пригодницького й пізнавального туризму. Разом з тим, сучасний стан туристичної інфраструктури та управління зоною «Бузький Гард» не повною мірою відповідає її потенціалу, що зумовлює потребу в науково обґрунтованих підходах до планування її подальшого розвитку.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю поєднання завдань збереження унікальних природних і культурних ресурсів «Бузького Гарду» з потребами розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на засадах сталого розвитку. Сучасні виклики — кліматичні зміни, зростаючі вимоги до екологічної безпеки, демографічні зміни і трансформація туристичних потоків — вимагають застосування комплексних, адаптивних і доказово обґрунтованих стратегій управління територією. Дослідження є актуальним також у контексті формування регіональних стратегій відновлення після кризових явищ, оскільки ефективно спланована та керована рекреаційна зона може стати локомотивом соціально-економічного відновлення: підвищити привабливість регіону для інвестицій, створити додаткові робочі місця, стимулювати розвиток суміжних секторів (гостинність, послуги, ремесла) та підсилити екологічну освіту й громадську залученість. Таким чином, наукове обґрунтування стратегій розвитку «Бузького Гарду» має значення не лише для локальної політики управління територією, а й для практики сталого розвитку регіонів України в цілому.

Метою дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» на основі комплексного аналізу її туристичного потенціалу, сучасного стану інфраструктури та управління з урахуванням принципів сталого розвитку й кращих міжнародних практик. Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі передбачається розв'язання таких основних завдань:

1. Узагальнити теоретичні підходи до визначення поняття, сутності та класифікації рекреаційно-туристичних зон як елементів територіального розвитку.

2. Дослідити роль і значення рекреаційних ресурсів у формуванні туристичного потенціалу територій, визначити ключові природні, соціально-економічні та інфраструктурні чинники їх розвитку.

3. Проаналізувати існуючі методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу та туристичної привабливості територій, обґрунтувати доцільність використання комплексних аналітичних методів у дослідженні рекреаційно-туристичних зон.

4. Узагальнити міжнародний та європейський досвід управління рекреаційно-туристичними зонами з метою визначення можливостей його адаптації до українських умов.

5. Надати природно-ресурсну та культурно-історичну характеристику рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» як об'єкта дослідження.

6. Проаналізувати сучасний стан туристичної інфраструктури території Первомайщини та визначити її роль у формуванні туристичної привабливості зони «Бузький Гард».

7. Виявити основні бар'єри, виклики та перспективні можливості розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Первомайщини в контексті сталого розвитку.

8. Здійснити комплексну оцінку туристичного потенціалу зони «Бузький Гард» із застосуванням PEST- та SWOT-аналізу для визначення внутрішніх і зовнішніх чинників її розвитку.

9. Сформулювати концептуальні засади розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» та обґрунтувати бачення її майбутнього функціонування.

10. Розробити інноваційну модель розвитку та визначити пріоритетні туристичні спеціалізації рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард».

11. Запропонувати програмні заходи розвитку рекреаційно-туристичної діяльності та розробити туристичний маршрут «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»» як інструмент активізації туристичного попиту.

12. Оцінити економічну ефективність впровадження туристичного маршруту «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»» та обґрунтувати його доцільність з позицій соціально-економічного розвитку території.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичні зони як складові регіонального розвитку. Предметом дослідження є процеси формування, функціонування та стратегічного розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард», зокрема механізми планування інфраструктури, моделі управління, підходи до збереження природно-культурної спадщини і методи підвищення туристичної привабливості з урахуванням принципів сталого розвитку.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері туризму, рекреації та регіональної економіки, нормативно-правові акти, матеріали міжнародних організацій, а також сучасні методи аналізу туристичного потенціалу, зокрема SWOT-, PEST-аналіз, інтегральні та просторові підходи.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена поставленою метою та логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкрито теоретико-методичні основи формування і розвитку рекреаційно-туристичних зон. У другому розділі здійснено аналіз сучасного стану та туристичного потенціалу рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард». У третьому розділі запропоновано стратегічні напрями розвитку території та практичні рекомендації щодо підвищення її туристичної конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ЗОН

1.1. Поняття, сутність та класифікація рекреаційно-туристичних зон

Сьогодні туристична галузь в Україні активно розвивається, і рекреаційно-туристичні зони стають справжнім центром життя для туристів та місцевих громад. Це не просто красиві куточки на карті, а території, де поєднуються природні ресурси, історико-культурні об'єкти та інфраструктура для відпочинку, оздоровлення та пізнання. Для регіонів такі зони важливі ще й тим, що допомагають залучати доходи, створювати робочі місця та розвивати місцеву економіку, не руйнуючи при цьому природу [1].

У багатьох країнах світу давно користуються досвідом розподілу територій на різні зони за рівнем доступності та охорони. Наприклад, IUCN радить виділяти зони суворої охорони, зони з обмеженим туризмом і ті, де відпочинок дозволений, але під контролем. Це допомагає поєднувати комфортний відпочинок з охороною природи, і такі підходи поступово впроваджуються й в Україні. У Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року наголошується на створенні територій, де можна безпечно відпочивати, одночасно зберігаючи природні та культурні цінності [1].

Науковці розглядають рекреаційно-туристичні зони трохи по-різному, але всі сходяться на тому, що це продумані території з чіткою структурою. Рекреаційно-туристичні зони дозволяють перетворювати локальні ресурси на щось цінне для туристів через сервіси та інноваційні форми організації відпочинку. Крім того, такі території можуть створювати додаткову економічну цінність для регіону, сприяти розвитку бренду території та залученню місцевих громад. В Україні рекреаційні території охоплюють як землі рекреаційного призначення, так і об'єкти природно-заповідного фонду. Тобто це не просто «місця для прогулянок», а території, де можна

відпочивати, займатися спортом, організовувати освітні чи пізнавальні програми. При цьому обов'язково враховується допустиме навантаження на природу, щоб не порушувати екологічну рівновагу.

Важливим аспектом є спеціалізація територій, адже такі зони можуть бути оздоровчими, екологічними, спортивними або пригодницькими. Наприклад, у Карпатах туристи можуть комбінувати піші походи, спостереження за природою та відпочинок у готелях, а на узбережжі Чорного моря — поєднувати пляжний відпочинок із водними видами спорту. Добре сплановані зони дозволяють організувати туризм без шкоди для природи. Тому з метою систематизації інформації, плануючи маршрути та розвиток територій, доцільно виділити їхні основні риси та пов'язати їх із природними ресурсами (табл. 1.1). Наприклад, Бузький Гард чи національні парки Карпат показують, що при правильній організації туризму можна водночас зберігати природу і робити території привабливими для туристів.

Таблиця 1.1.

Загальні риси рекреаційних зон

Риси рекреаційних зон	Цінні природні ресурси	Опис та рекреаційне значення
Ландшафтна виразність	Річкові системи, каньйони, скелі, озера	Сприяє розвитку екотуризму, фото турів, активних видів спорту, формує унікальний туристичний образ території
Екологічна цінність	Рідкісні біотиби, ендемічні види флори і фауни	Забезпечує можливості для природоохоронного та пізнавального туризму, визначає режим охорони та допустиме навантаження
Ресурсна різноманітність	Лісові масиви, водні ресурси, мінеральні води, геологічні утворення	Дозволяє поєднувати різні види рекреації: водну, оздоровчу, пригодницьку, культурно-пізнавальну
Доступність території	Транспортні маршрути, туристичні стежки, безпечні виходи до води	Безпосередньо впливає на популярність та можливість масового відвідування

Сприятливі кліматичні умови	Сонячні дні, комфортна літня	Формує сезонність
Історико-культурна унікальність	Археологічні об'єкти, сакральні місця, культурні ландшафти	Забезпечує регіону історичну ідентичність і підвищує його конкурентоздатність у сфері культурного туризму

Рекреаційно-туристичні зони відіграють важливу роль у соціально-економічному та культурному розвитку територій, формуючи простір для організації відпочинку, оздоровлення, туризму та різних видів дозвілля. Їх значення полягає насамперед у тому, що вони забезпечують можливість раціонального використання природних і культурно-історичних ресурсів, сприяючи водночас їх збереженню та відновленню. Саме в межах таких зон створюються оптимальні умови для розвитку туристичної діяльності, що поєднує оздоровчі, пізнавальні, рекреаційні та культурні потреби населення.

З соціальної точки зору рекреаційно-туристичні зони сприяють підвищенню якості життя, забезпечують умови для зміцнення здоров'я, психологічного відновлення та активного проведення вільного часу. Наявність таких територій позитивно впливає на стан суспільного здоров'я, соціальну активність населення та рівень добробуту. Для місцевих громад рекреаційні зони стають осередками культурного розвитку, взаємодії та збереження традицій, а також стимулюють формування локальної ідентичності.

У економічному аспекті рекреаційно-туристичні зони є потужним чинником розвитку регіонів. Вони створюють нові робочі місця, генерують доходи для місцевих бюджетів, сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, стимулюють інвестиційні процеси та розширюють сферу послуг. Туристичний потік забезпечує оборот капіталу, активізує транспортну, торговельну та сервісну інфраструктуру, що в комплексі сприяє зростанню економічної привабливості території.

З екологічного погляду рекреаційно-туристичні зони виконують роль територій, де зосереджені природні ресурси, що потребують охорони та раціонального використання. Часто ці зони включають національні парки, заповідні об'єкти, ландшафтні заказники та інші цінні природні комплекси, що забезпечує підтримання екологічної рівноваги, збереження біорізноманіття та формування екологічної культури населення.

Крім того, рекреаційно-туристичні зони мають стратегічне значення для формування позитивного іміджу територій, підвищення їх туристичної конкурентоспроможності та інтеграції у національний і міжнародний туристичний простір. Вони виступають важливою складовою регіональної туристичної політики, сприяють популяризації унікальних природних та культурних особливостей і формують передумови для сталого розвитку.[2]

В розрізі рекреаційної географії робиться акцент, що саме природна основа визначає можливості подальшого використання території в туризмі. Щодо досліджень рекреаційно-туристичних територій часто підкреслюється, що природні умови є основою будь-якого поділу чи класифікації таких зон (табл.1.2). Фактично будь-яка рекреаційно-туристична зона починається з того, які ресурси там зосереджені: гори, водні об'єкти, лісові масиви, степові ландшафти чи унікальні кліматичні фактори, адже саме природні ресурси задають напрям розвитку туризму на певній території. Саме тому багато дослідників підкреслюють необхідність класифікувати такі зони не лише «за функціями», а й за природними умовами, які формують їхній туристичний профіль.

Таблиця 1.2

Природні типи рекреаційних зон на прикладі території України

Тип природної рекреації	Характеристика	Приклади на території України
Гірські	Території з вираженим рельєфом, мінеральними водами, чистим повітрям, що придатні до	Буковель, Карпати (Верховина, Яремче), Сколівські Бескиди

	оздоровлення, активного туризму та сезонного відпочинку	
Водні та прибережні	Зони, які формуються навколо морського узбережжя, річкових долин або озер, популярні для купання, відпочинку, водного спорту та рибальства	Чорноморське узбережжя (Коблево, Затока), Азовське узбережжя, Дністровський каньйон
Лісові	Масиви з переважанням лісових екосистем, що сприяють оздоровчому, екологічному та пішохідному туризму, відокремлення та природна тиша	Полісся, Національний парк «Голосіївський», Шацькі ліси, лісові масиви Житомирщини
Степові та рівнинні	Відкриті простори з унікальною форою та фауною, часто з високою природоохоронною цінністю, використовують переважно для екотуризму та спостереження за природою	Асканія-Нова, Чорноморський біосферний заповідник, Тарутинський степ
Кліматичні та курортні	Території, де ключовими рекреаційним ресурсом є клімат та лікувальні фактори – солоні озера, грязі, мінеральні води	Моршин, Трускавець, курорти Хмельниччини, Східниця
Екотуристичні та природоохоронні	Зони з особливо цінними природними комплексами, де контролюється туристична діяльність для максимального збереження екосистеми	«Бузький гард», карпатський біосферний заповідник, «Подільські Товтри»
Агрорекреаційні (сільські)	Сільські території, де туристи знайомляться з місцевими ремеслами, побутом і гастрономією, залучає туристів завдяки своїй автентичній атмосфері	Поділля, Закарпатські села (Косонь, Колочава)

Кожен природний тип зони має своє спрямування та можливості. Наприклад, гірські регіони традиційно тяжіють до активного й оздоровчого туризму, тоді як лісові чи заповідні території краще підходять для спокійного відпочинку та екологічних маршрутів. Подібні підходи зустрічаються і в міжнародних рекомендаціях IUCN, де наголошується на тому, що туристична діяльність має відповідати особливостям ландшафту та рівню його природної стійкості.[3]

Для України це особливо актуально, адже різноманітність природних умов дозволяє розвивати зовсім різні види туризму в межах однієї країни. Така класифікація також допомагає оцінити потенціал конкретних територій, зокрема й таких, як Бузький Гард, і визначити, як саме їх краще використовувати та зберігати.

Важливо й те, що рекреаційно-туристичні зони не є однорідними, так як їхній розвиток залежить від специфіки місцевості — рельєфу, клімату, водних ресурсів, лісових масивів тощо. Саме тому класифікація за природними типами є корисною, адже дозволяє оцінити туристичний потенціал конкретного регіону та визначити найбільш доречні напрями його використання.

1.2. Рекреаційні ресурси та чинники формування туристичного потенціалу території

Розвиток території регіонів держави в економічних умовах на сьогоднішній день залежить від багатьох факторів, тому важливим є діяльність саме туристично-рекреаційної сфери і її поліпшення. На даний момент економічний стан регіонів України є досить занедбаним і має досить багато невирішених соціально-економічних питань, що впливає на рівень життя, демографічний стан та розвиток. Це впливає на збільшення соціальної напруги, зниження прибутків населення та скорочення надходжень до місцевих бюджетів. [4]

Формування та розвиток рекреаційно-туристичних зон є складним багаторівневим процесом, що ґрунтується на глибокому аналізі рекреаційних ресурсів та чинників, які визначають туристичний потенціал певної території. Рекреаційні ресурси розглядаються як сукупність природних, культурно-історичних, соціально-економічних та інфраструктурних елементів, здатних

забезпечити відпочинок, оздоровлення, лікування та пізнавальну діяльність людини [5]. Їхня цінність визначається унікальністю, можливістю використання у різних видах туризму та ступенем збереженості.

Природні рекреаційні ресурси традиційно становлять основу формування туристично-рекреаційної діяльності. До них належать кліматичні умови, рельєф, гідрографічні об'єкти, ліси, флористичні та фауністичні комплекси, а також ресурси лікувально-оздоровчого призначення, такі як мінеральні води та лікувальні грязі. Саме природні фактори визначають можливість розвитку природоорієнтованих форм туризму — екологічного, пригодницького, гірського, водного, лікувально-оздоровчого, пляжного. Важливим є також естетичний потенціал ландшафтів, адже емоційно-психологічне задоволення є одним з ключових мотивів рекреаційної активності.

Культурно-історичні ресурси відіграють роль чинника, що формує унікальність та туристичну ідентичність регіону. До них належать пам'ятки архітектури, музеї, сакральні об'єкти, елементи нематеріальної культурної спадщини — обряди, традиції, народні промисли, гастрономічні особливості [2]. Такі ресурси не лише збагачують туристичний продукт, а й сприяють подовженню терміну перебування туристів у дестинації.

Важливою складовою є соціально-економічні ресурси, які визначають доступність та якість туристичних послуг. Вони охоплюють рівень економічного розвитку території, кадровий потенціал у галузі туризму, цінову політику, якість сервісу та можливості бізнес-середовища. Від цих показників залежить рівень конкурентоспроможності туристичної дестинації на внутрішньому та міжнародному ринках.

Інфраструктурні ресурси є тією основою, що перетворює рекреаційні ресурси на реальний туристичний продукт. До них відносяться заклади розміщення та харчування, транспортна мережа, санаторно-курортні комплекси, туристичні сервіси, інформаційно-комунікаційні системи та інженерні комунікації. Саме розвиток інфраструктури є визначальним для

створення комфортних умов туристичного перебування та забезпечення стійкого туристичного потоку.

Усі перелічені ресурси формують основу туристичного потенціалу території, який визначається як сукупність можливостей та передумов для розвитку туризму. Він включає природний, культурний, інфраструктурний, управлінський, інвестиційний та іміджевий компоненти. Формування туристичного потенціалу залежить від комплексу чинників, серед яких найважливіші — природні, соціально-економічні, політичні та маркетингово-комунікаційні [6].

Природні чинники визначають природну привабливість території та види діяльності, які можуть тут розвиватися. Соціально-економічні чинники впливають на рівень туристичного сервісу, інвестиційну привабливість і якість обслуговування. Інфраструктурні чинники забезпечують доступність DESTINATION та комфорт. Політичні та правові чинники охоплюють державну політику, законодавче забезпечення, стабільність політичної ситуації та підтримку туризму на всіх рівнях управління. Маркетингово-інформаційні чинники формують імідж території та визначають ефективність просування туристичного продукту в медійному просторі.

Взаємозв'язок рекреаційних ресурсів і туристичного потенціалу є системним та взаємодоповнюваним. Навіть території з потужною базою природних і культурних ресурсів можуть залишатися нерозвиненими у туристичному значенні за відсутності якісної інфраструктури, інвестицій, управління чи промоції. Тому сучасні підходи до розвитку рекреаційно-туристичних зон наголошують на необхідності комплексного, інтегрованого управління, що забезпечує раціональне використання ресурсів та формування конкурентоспроможного туристичного продукту (табл.1.3).

Важливим аспектом формування туристичного потенціалу є не лише наявність ресурсів, а й ефективне управління ними. Сучасні концепції сталого розвитку наголошують на необхідності збалансованого використання природних і культурних ресурсів, що дає змогу уникнути їх виснаження та

забезпечити довготривалу туристичну привабливість території. Значну роль відіграють також інновації — цифрові технології, онлайн-платформи, інтерактивні туристичні маршрути, що підвищують конкурентний статус дестинації та сприяють підвищенню якості туристичних послуг.

Таблиця 1.3

Деталізована характеристика груп рекреаційних ресурсів та їх впливу на туристичний потенціал

Група ресурсів	Підвиди та приклади	Функціональні значення	Вплив на туристичний потенціал
Природні ресурси	Клімат, рельєф, об'єкти, лікувальні грязі, лісові масиви, мінеральні води	Формують основу видів відпочинку, визначають сезонність	Сприяють розвитку курортно-оздоровчого та активного туризму, підвищують привабливість
Культурно-історичні ресурси	Пам'ятки архітектури, музеї, сакральні об'єкти, фортеці, народні промисли, гастрономія	Створюють унікальність та культурну ідентичність	Формують додану вартість тур продукту та приваблюють внутрішніх і зовнішніх туристів
Соціально-економічні ресурси	Локальна економіка, рівень сервісу, трудові ресурси, підприємницьке середовище	Забезпечують економічну ефективність і якість обслуговування	Впливають на конкурентоздатність регіону, доступність послуг
Інфраструктурні ресурси	Ресторани, інформаційні центри, авіасполучення, готелі, дороги	Забезпечують доступність та комфорт	Збільшують туристичний потік і сприяють розвитку нових видів туризму
Іміджеві та інформаційні ресурси	Реклама, туристичні портали, бренд території, цифрові платформи	Формують туристам сприйняття, впізнаваність	Визначають масштаби охоплення ринку та популярність території

Управлінсько-інституційні ресурси	Стратегічні програми, стандарти якості, місцева туристична політика	Забезпечують раціональне використання ресурсів	Створюють умови сталого розвитку туризму
-----------------------------------	---	--	--

Особливу увагу привертає соціальна складова, адже рівень залучення місцевого населення до туристичної діяльності впливає на імідж регіону, його гостинність та можливості подальшої економічної диверсифікації. Таким чином, туристичний потенціал розглядається як інтегральна категорія, що охоплює природні умови, інфраструктуру, управління, маркетинг та соціально-економічні фактори розвитку.

Оцінювання та аналіз рекреаційних ресурсів неможливі без системного підходу, адже саме взаємозв'язок між ресурсами, умовами розвитку та інфраструктурним забезпеченням визначає реальну туристичну привабливість певної території. Для того щоб зрозуміти механізм формування туристичного потенціалу регіону, доцільно розглянути структурну модель, яка відображає взаємодію ресурсної бази, чинників зовнішнього та внутрішнього характеру, а також ролі інфраструктури та менеджменту у трансформації можливостей території на конкретний туристичний продукт.

На рис.1.1 представлено графічну модель «Структурно-функціональна система формування туристичного потенціалу території», яка дозволяє комплексно охарактеризувати процес та логіку перетворення рекреаційних ресурсів у повноцінну туристичну пропозицію.

Подана схема демонструє цілісний процес формування туристичного потенціалу території через взаємодію ресурсної бази, оцінки її якості, зовнішніх і внутрішніх чинників та рівня інфраструктурного розвитку.

На першому рівні перебуває рекреаційна ресурсна база, яка є фундаментом усієї туристичної діяльності. Вона включає природні ландшафти, історико-культурні об'єкти, соціально-економічні та

демографічні можливості. Проте сама наявність ресурсів ще не означає високий туристичний потенціал.

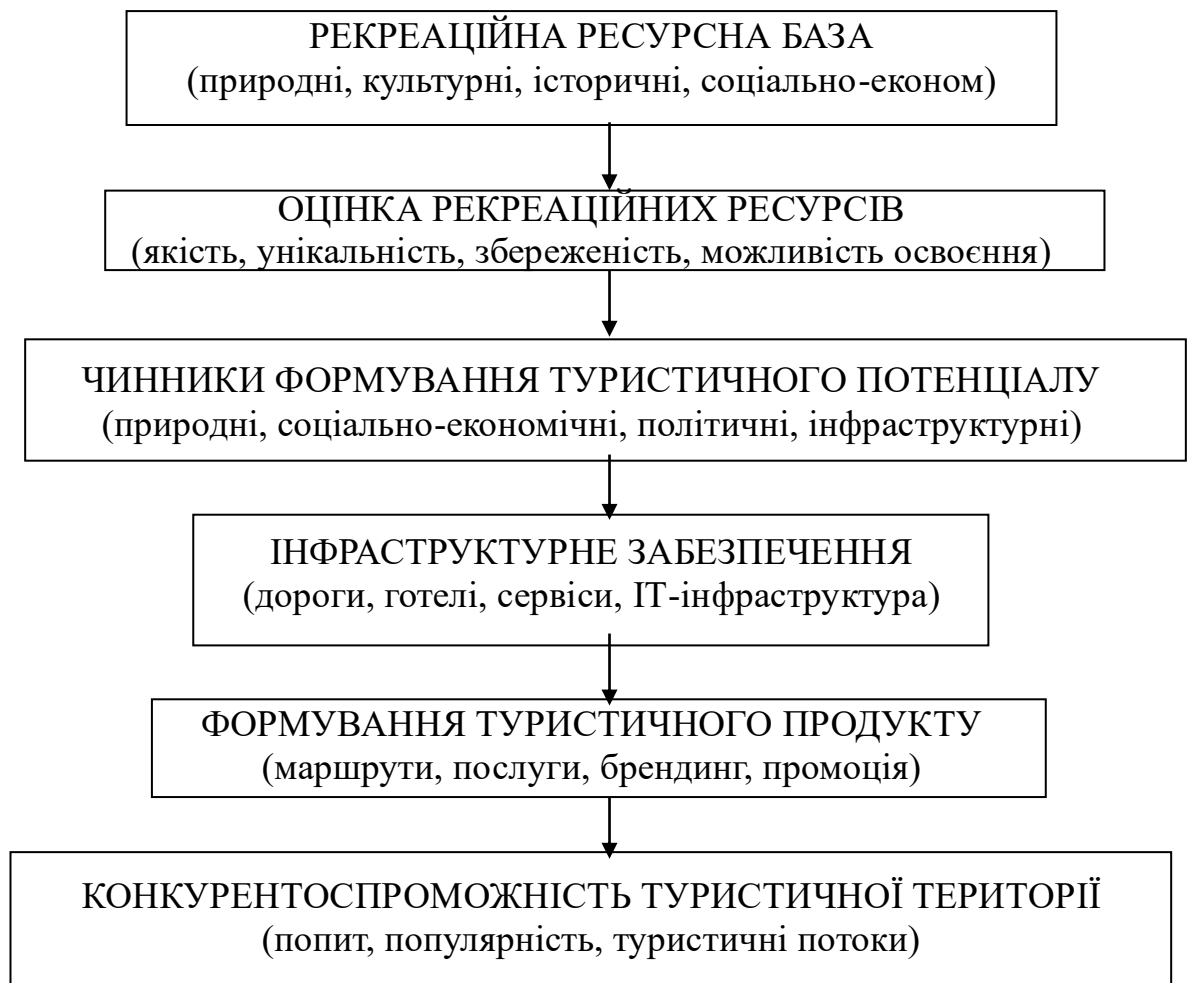

Рис. 1.1 Графічна модель «Структурно-функціональна система формування туристичного потенціалу території»

Другий рівень — оцінка ресурсів, що передбачає аналіз їхньої унікальності, доступності, ступеня збереженості та можливості раціонального використання. Цей етап дозволяє визначити, які саме ресурси можуть стати основою туристичного продукту, а які потребують охорони або відновлення.

Далі включається блок чинників формування туристичного потенціалу, серед яких природні, соціально-економічні, інфраструктурні та політико-правові. Вони впливають на темпи та напрямки розвитку території,

визначають її спеціалізацію (курортна, екологічна, культурно-пізнавальна тощо).

Четвертий рівень — інфраструктурне забезпечення, що виконує роль перетворювального елемента. Навіть цінні ресурси не можуть бути використані повноцінно без відповідної транспортної, готельної, інформаційної та сервісної інфраструктури.

На основі усіх попередніх етапів формується туристичний продукт, який включає туристичні маршрути, програми, інфраструктурні та сервісні послуги, а також форму і стиль подання інформації, тобто брендинг і маркетинг дестинації. Логічним завершенням системи є конкурентоспроможність території — рівень її привабливості, впізнаваності та здатності залучати стабільні туристичні потоки. Саме вона визначає успішність регіону на туристичному ринку.

Туристична привабливість не виникає сама по собі — вона є результатом злагодженої роботи природних умов, людського фактору, інфраструктури та грамотного управління. Якщо всі елементи взаємодіють гармонійно, територія отримує шанс на сталий розвиток і стає місцем, куди хочеться повертатися. Саме в цьому й полягає цінність комплексного підходу до формування туристичного потенціалу: він дозволяє не просто показати територію, а зробити її по-справжньому живою, гостинною й відкритою для туристів.

1.3. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу й привабливості територій

У світових масштабах туризм є галуззю, що активно розвивається та має велике значення для розвитку багатьох країн світу. Підтвердженням є те, що темпи зростання туристичної індустрії випереджають більшість галузей

національної економіки. За останнє десятиліття середньорічне збільшення попиту становить близько 4,6%. В обороті туристичної галузі близько 6 трлн дол. На сферу туризму припадає 7% світових інвестицій, кожне 8-ме робоче місце, 11% світових споживчих витрат. Так, згідно з даними ВТО, кількість подорожей у світі стала пропорційною з чисельністю жителів планети: майже 5 млрд осіб, з них близько 1 млрд подорожей з перетином кордонів і 4 млрд – у межах своїх країн [7]

Оцінка туристичного потенціалу та привабливості територій є важливим етапом у розвитку рекреаційно-туристичних зон, оскільки дозволяє визначити реальні можливості регіону для залучення туристів, формування комфорту та створення конкурентоспроможного туристичного продукту. В умовах України, яка має значне природно-кліматичне та культурно-історичне розмаїття, така оцінка набуває особливого значення. Вона дозволяє комплексно розглянути ресурси, інфраструктуру, соціально-економічні аспекти та імідж території, забезпечуючи об'єктивне планування розвитку туризму.

Туристичний потенціал території формується під впливом різних чинників: природних, культурних, історичних, рекреаційних, соціально-економічних та управлінських. У науковій практиці розрізняють кілька основних методичних підходів до оцінки туристичного потенціалу.

Ресурсний підхід передбачає детальний аналіз наявних природних, культурно-історичних та рекреаційних об'єктів. Він дає змогу виявити «сирий» потенціал території та оцінити її можливості для розвитку різних видів туризму [8]. Наприклад, до природних ресурсів відносять ліси, водні об'єкти, гірські масиви; до культурних — пам'ятки історії, архітектури, музеї; до рекреаційних — парки, курортні зони, спеціалізовані туристичні маршрути.

Інфраструктурно-функціональний підхід оцінює фактичну здатність території реалізувати свій ресурсний потенціал. Він включає транспортну доступність, наявність закладів розміщення, сервісів харчування та розваг,

логістику та комунікаційні можливості. Адже навіть багаті на ресурси регіони залишаються непривабливими для туристів без відповідної інфраструктури [9].

Соціально-економічний та управлінський підхід враховує демографічні, економічні та інституційні фактори. Туристичний розвиток залежить від рівня життя населення, кадрового потенціалу, фінансової спроможності місцевих громад та ефективності управління туристичною сферою. Особливо для України важливим є аналіз регіональних нерівностей, можливостей залучення інвестицій та ефективності місцевого управління.

Маркетингово-іміджевий підхід оцінює соціальне сприйняття та популярність території серед туристів. Він враховує бренд регіону, рекламну діяльність, якість сервісу та комунікації з цільовою аудиторією. Цей підхід особливо важливий в умовах високої конкуренції між регіонами та необхідності формування унікального іміджу дестинації [8].

Інтегральний підхід поєднує всі попередні, дозволяючи отримати комплексну оцінку туристичного потенціалу. Він передбачає збір даних за різними блоками (ресурсний, інфраструктурний, соціально-економічний, іміджевий), їхню кількісну та якісну оцінку, а також інтеграцію показників у єдиний індекс або рейтинг. Такий підхід дає змогу об'єктивно порівнювати території, прогнозувати розвиток туризму та визначати пріоритетні напрями інвестицій [10].

Методи оцінювання туристичного потенціалу поділяють на кількісні – тобто бальні системи оцінки, індекси, коефіцієнтні методики, статистичний аналіз та моделювання з використанням GIS-технологій. Вони дозволяють визначити відносний рівень розвитку регіонів і забезпечити порівнянність даних [9]. Друге це якісні - експертні оцінки, опитування туристів і місцевого населення, аналіз сприйняття території, SWOT-аналіз. Вони відображають суб'єктивне сприйняття регіону та його потенційних можливостей. І комбіновані, що поєднують кількісні та якісні підходи для формування

інтегральних показників і рейтингів, що дозволяє отримати більш повну картину потенціалу території.

Щодо особливості оцінювання території України можна сказати, що оцінка туристичного потенціалу повинна враховувати природно-кліматичні умови, культурно-історичну спадщину, рівень розвитку інфраструктури, демографічні та соціально-економічні фактори. Також слід брати до уваги сучасні виклики: економічну нестабільність, вплив війни, внутрішню міграцію, зміну попиту на туристичні послуги. Для адекватного оцінювання територій доцільно застосовувати інтегральний підхід, який дозволяє поєднати всі ключові блоки та отримати комплексну оцінку туристичної привабливості

Перед проведенням комплексної оцінки туристичного потенціалу важливо окремо розглянути методи оцінювання туристичної привабливості територій. Ця оцінка дозволяє зрозуміти, наскільки регіон здатний приваблювати туристів, які ресурси слід розвивати, а які — модернізувати або інтегрувати в туристичні продукти. Вона базується на комплексному аналізі природних, культурних, інфраструктурних, соціально-економічних та іміджевих чинників.

В Україні практично застосовуються різні підходи, які можна розділити на ресурсні, інфраструктурні, соціально-економічні, маркетингово-іміджеві та інтегральні методи. Для більшої наочності наведено їхню класифікацію та особливості застосування у вигляді таблиці 1.4.

Наведене в таблиці демонструє, що жоден окремий метод не є універсальним, і для комплексного розвитку рекреаційно-туристичних зон необхідно застосовувати інтеграційний підхід, комбінуючи ресурсні, інфраструктурні, соціально-економічні та маркетингово-іміджеві методи.

У практиці планування туристичної діяльності дедалі ширше застосовуються комбіновані та інтегративні моделі, які дозволяють поєднати кількісні й якісні характеристики територій, виділити ключові фактори їх конкурентоздатності та визначити пріоритетні напрями розвитку. Саме тому

важливо представити логіку переходу від окремих методів до комплексної оцінки у більш наочній формі.

Таблиця 1.4

Існуючі методи оцінювання туристичної привабливості

Метод	Опис	Переваги	Недоліки	Приклади застосування в Україні
Ресурсний	Оцінка наявних природних, культурно-історичних та рекреаційних ресурсів території	Простота, наочність	Не враховує інфраструктуру та доступність, не показує реальну можливість використання ресурсів	Карпатський регіон, Львівщина
Інфраструктурний	Аналіз транспортної доступності, закладів розміщення, сервісів харчування, розваг та інформаційного забезпечення	Відображає практичну готовність території приймати туристів	Може бути ресурсозатратним, не враховує суб'єктивне сприйняття туристів	Київ та Одеса (транспортна мережа, готелі, сервіси)
Соціально-економічний	Оцінка економічного стану регіону, демографічних показників, фінансової спроможності місцевих громад	Враховує економічні та управлінські чинники, прогнозує можливість розвитку	Потребує експертної оцінки, складність в отриманню достовірних даних	Закарпаття (рівень доходів населення, фінансова підтримка туризму)
Маркетингово-іміджевий	Аналіз бренду регіону, репутації, рекламної діяльності, сприйняття туристами, комунікацій та сервісу	Дозволяє оцінити конкурентноспроможність, важливий у сучасному туризмі	Суб'єктивність оцінки, потребує опитувань та аналітики	Львів (популярність серед внутрішніх та іноземних туристів, брендинг міста)

Інтегральний	Поєднує всі попередні методи з подальшою оцінкою за допомогою багатокритеріальних показників, SWOT-аналізу, GIS-картування	Дає комплексну об'єктивну оцінку, дозволяю порівнювати регіони та прогнозувати розвиток	Вимагає великого обсягу даних, потребує спеціальних знань і ресурсів	Карпати, Буковина, Приазов'я (комплексний аналіз ресурсів, інфраструктури та сприйняття туристів)
SWOT-аналіз	Виявлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз туристичного розвитку території	Дозволяє визначити стратегію розвитку та пріоритети	Не дає точних кількісних показників, суб'єктивність оцінки	Черкащина (сильні сторони – історико-культурні об'єкти, слабкі-недостатня інфраструктура)
Бальна система та індекси	Присвоєння балів окремим показникам (ресурси, інфраструктура, доступність, імідж)	Кількісна оцінка, можливість порівняння регіонів	Вибір вагових коефіцієнтів, може бути суб'єктивним, складність для великих територій	Закарпаття (оцінка ресурсів, сервісів та транспортної доступності у балах)
Геоінформаційне моделювання (GIS)	Просторовий аналіз ресурсів, інфраструктури та потоків туристів із використанням карт та моделей	Візуалізація потенціалу, точність просторового планування	Потребує спеціального ПЗ та даних, складність для невідготовлених користувачів	Карпати (моделювання туристичних маршрутів, виявлення потенційних зон відпочинку)

На рисунку 1.2 наведений взаємозв'язок між різними підходами у вигляді узагальненої схеми методів оцінювання туристичної привабливості територій, яка демонструє, як базові методи формують підґрунтя для інтегральної оцінки і визначають стратегії розвитку туристичної дестинації. Кожен із них — ресурсний, інфраструктурний, соціально-економічний, маркетингово-іміджевий чи інтегральний — розкриває лише окремий аспект

туристичного простору, тоді як реальна конкурентоспроможність території формується саме на перетині цих чинників.

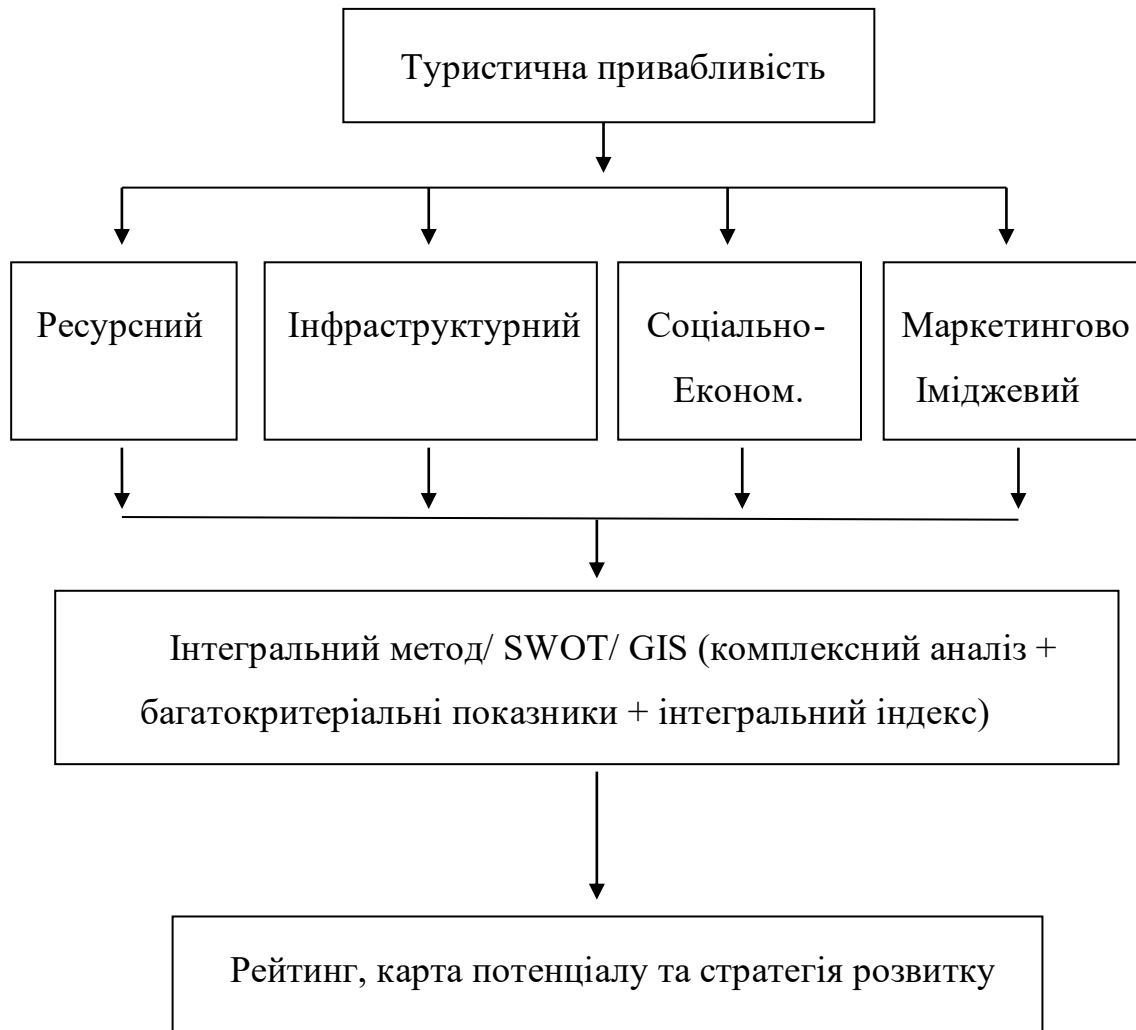

Рис. 1.2 Схема методів оцінки туристичної привабливості територій

Використання комплексних методів, включно зі SWOT-аналізом, бальною системою чи GIS-моделюванням, дозволяє отримати більш об'єктивну та глибоку оцінку й забезпечити ефективне управління туристичним розвитком. Вибір методів, що сформують комплексний підхід залежить від мети оцінки туристичної привабливості території, а також повинна відповідати завданням проєкту.

1.4. Міжнародні та європейські практики управління рекреаційно-туристичними зонами

Глобальний розвиток туризму й рекреації сьогодні здійснюється під впливом великих міжнародних організацій та стандартів, що визначають принципи сталого, збалансованого і відповідального управління туристичними зонами. Серед найвпливовіших — UNWTO, UNESCO та інституції Європейського Союзу, чії підходи закладено у міжнародні стандарти розвитку туристичних дестинацій, охорони природи, культурної спадщини, а також — у політики сталого туризму. Застосування їхніх принципів і практик на національному та регіональному рівнях дозволяє отримати якісні результати в плануванні, управлінні та розвитку рекреаційно-туристичних зон.

UNWTO визначає туризм як «соціальне, культурне та економічне явище, яке сприяє пересуванню людей поза межі їх звичайного середовища з метою відпочинку, бізнесу чи інших цілей». Ця інтерпретація підкреслює багатогранність туризму — як індустрії, так і соціокультурної діяльності, й означає, що держави та регіони повинні враховувати економічні, соціальні та екологічні аспекти при розвитку туристичних зон.

UNWTO також розробляє рекомендації щодо управління туристичними дестинаціями (Destination Management/Marketing Organization, DMO), які передбачають співпрацю державних, приватних та місцевих органів, узгодження політики розвитку, інвестицій, охорони ресурсів та просування дестинації. [11] Цей підхід передбачає, що управління дестинацією має бути системним, прозорим та гнучким — з урахуванням змін у попиті, середовищі, економічній та політичній ситуації. У контексті українських реалій, де зміни можуть бути досить стрімкими, саме таке управління здатне забезпечити стабільний розвиток туристичних зон.

До міжнародних ініціатив, які додають вимір екологічної, природоохоронної та культурної відповідальності у розвиток туристичних зон, належить діяльність UNESCO — через програми охорони природної та культурної спадщини, надання об'єктам статусів пам'яток світового рівня, залучення до списків об'єктів Всесвітньої спадщини. Такі об'єкти часто стають магнітом для туризму, але при цьому їх розвиток має відбуватися у межах принципів збереження, мінімізації негативного впливу на довкілля та місцеві громади.

Європейські країни з багатою спадщиною часто поєднують охоронні механізми з розвитком інфраструктури, сервісів і сталим управлінням — так, щоб культурна чи природна цінність не втрачалася через масовий туризм. [12]

Моделі управління дестинаціями в країнах ЄС та принципи сталого розвитку: у багатьох європейських країнах (Італія, Франція, Іспанія, Туреччина, Словаччина тощо) функціонують спеціальні організації — ДМО (Destination Management/Marketing Organizations), які відповідають за координацію управління туристичними дестинаціями, розвиток інфраструктури, маркетинг, послуги, охорону ресурсів і залучення інвестицій. [12] Такі моделі мають кілька важливих переваг — залучення приватного й державного секторів, участь місцевих громад, системне планування, відповідальне використання ресурсів і орієнтацію на довгострокове, сталий розвиток. При цьому організація управління дестинацією часто передбачає інституційну незалежність та залучення фахівців з маркетингу, менеджменту, охорони природи та культури.

Для багатьох регіонів ЄС характерний підхід, коли розвиток туризму не пов'язаний лише з отриманням прибутку, а передбачає збалансовану взаємодію між економікою, культурою, екологією та соціумом. Така парадигма відповідає принципам сталого розвитку і дає змогу зберігати ресурси для майбутніх поколінь, водночас стимулюючи розвиток локальних громад.

Вивчення міжнародного досвіду дає можливість побачити, як провідні туристичні дестинації світу застосовують принципи сталого розвитку, рекомендації UNWTO та охоронні стандарти UNESCO у практиці управління рекреаційно-туристичними зонами. Європейські країни та окремі міста виробили ефективні моделі менеджменту, які поєднують збереження ресурсів, розвиток інфраструктури, цифровізацію та активну участь місцевих громад, що коротко представлено в таблиці 1.5.

Одним із найяскравіших прикладів є Барселона (Іспанія), де запроваджено модель «smart tourism». Місто використовує електронний моніторинг туристичних потоків, квоти на відвідування окремих локацій та цілісну стратегію управління дестинацією. Такий підхід допомагає зменшити перенасиченість туристів у центрі та водночас підтримує розвиток місцевого бізнесу.

У країнах Альпійського регіону (Австрія, Швейцарія) використовується модель сталого гірського туризму, що ґрунтується на суворому природоохоронному законодавстві, контролі забудови й регулюванні рекреаційного навантаження на екосистеми. Подібні практики є особливо актуальними для України, зокрема Карпат, де необхідно зберегти унікальні природні ландшафти.

Ще один приклад — Тосканський регіон (Італія), який демонструє успішну інтеграцію культурної спадщини та гастрономічного туризму. Завдяки політиці UNESCO щодо збереження історичної спадщини та підтримки локальних продуктів регіон створив сильний туристичний бренд, зменшивши навантаження на великі міста й одночасно розвиваючи малі громади.

У Брюгге (Бельгії) реалізовано строгі правила реставрації та обмеження туристичних потоків, що дозволило зберегти історичний центр у первісному вигляді. Подібні стандарти були б доречні для українських міст зі значною спадщиною — Львова, Чернівців чи Кам'янця-Подільського.

З іншої сторони — Ісландія, яка стала прикладом природоорієнтованого туризму. Система «Nature Pass», зонування територій та фінансування охорони природи за рахунок туристичних внесків сприяють збереженню унікальних ландшафтів і сталому розвитку громад.

Польський Краків демонструє ще одну успішну модель: поєднання охорони спадщини UNESCO з активною діяльністю місцевої туристичної організації (DMO). Завдяки цьому місто зберігає культурну ідентичність та приваблює туристів цілорічно.

Таблиця 1.5

Моделі управління туризмом у світі: Досвід та рекомендації для України

Дестинація	Модель управління	Основні особливості	Цінність для України
Барселона (Іспанія)	Smart Tourism, DMO	Контроль потоків, цифрові інструменти, квоти	Управління популярними містами (Львів, Одеса)
Альпи (Австрія/Швейцарія)	Сталий гірський туризм	Екологічні норми, контроль забудови, баланс сезонів	Модель для Карпат
Тоскана (Італія)	Культурний та гастротуризм	Підтримка локальних брендів	Розвиток локальних продуктів
Брюгге (Бельгія)	UNESCO + контроль потоків	Регламентація забудови, обмеження транспорту	Історичні українські міста
Ісландія	Природоорієнтовний туризм	Nature Pass, зонування, екологічні вимоги	Природні парки та заповідники України
Краків (Польща)	UNESCO + DMO	Інтеграція бізнесу й влади, подієвий туризм	Подібна модель для Львова чи Києва

Усі ці приклади свідчать про важливість інтегрованого підходу, де співпраця влади, бізнесу, туристичних організацій і місцевих жителів створює умови для збалансованого використання ресурсів. Для України

практики UNWTO, стандарти UNESCO і досвід країн ЄС можуть стати орієнтирами при формуванні національної і регіональної стратегії розвитку рекреаційно-туристичних зон. Наприклад, створення локальних або регіональних ДМО як інструментів координації діяльності, залучення приватного бізнесу, місцевих громад і влади до спільного управління DESTINACIAMI, — це один із ефективних форматів, вже випробуваних у багатьох країнах. [11]

Також важливо використовувати підходи сталого розвитку: охорона природних і культурних ресурсів, грамотне планування навантажень, екологічна та соціальна відповідальність, контроль якості та безпеки послуг, адаптація до змін зовнішнього середовища. Завдяки міжнародним стандартам можна уникнути помилок при надмірній експлуатації цінних ресурсів та забезпечити довготривале функціонування рекреаційно-туристичних зон.

Для України також важливий аспект співробітництва з партнерами ЄС та міжнародними структурами — обмін досвідом, доступ до програм фінансування, участь у міжнародних ініціативах, гармонізація стандартів, сертифікація, відповідність нормам екології, сервісу та безпеки. Це відкриває нові можливості для розвитку, модернізації інфраструктури, підвищення якості туристичних послуг і привабливості регіонів. [13]

Висновки до розділу 1

Комплексний аналіз теоретико-методичних основ формування та розвитку рекреаційно-туристичних зон дозволяє сформулювати наукове підґрунтя для подальшого прикладного дослідження. Встановлено, що рекреаційно-туристичні зони є складними територіальними системами, які інтегрують природні, культурно-історичні, соціально-економічні та інфраструктурні компоненти і відіграють важливу роль у забезпеченні

сталого розвитку регіонів. Обґрунтовано, що їх функціонування має ґрунтуватися на принципах раціонального використання ресурсів, екологічної безпеки та збалансування інтересів туристів, місцевих громад і держави.

У ході дослідження визначено, що туристичний потенціал території є інтегральним, формування залежить від сукупності рекреаційних ресурсів, рівня розвитку інфраструктури, соціально-економічних умов, управлінських механізмів та маркетингово-іміджевих чинників. Узагальнення методичних підходів до оцінювання туристичного потенціалу і привабливості територій засвідчило доцільність застосування інтегрального підходу, який поєднує ресурсний, інфраструктурно-функціональний, соціально-економічний та маркетинговий аналіз і дозволяє отримати об'єктивну оцінку конкурентоспроможності туристичних дестинацій.

Окрему увагу приділено вивченню міжнародних і європейських практик управління рекреаційно-туристичними зонами, що дало змогу виокремити ефективні моделі розвитку дестинацій, зокрема smart tourism та підходи, засновані на принципах сталого розвитку, рекомендаціях UNWTO і стандартах UNESCO. Доведено, що адаптація зазначених практик до українських умов є необхідною передумовою підвищення ефективності управління туристичними територіями, збереження їх ресурсного потенціалу та формування конкурентоспроможного туристичного продукту.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД»

2.1. Природно-ресурсна та культурно-історична характеристика території

Національний природний парк «Бузький гард» за його красу та незайманість називають українською Швейцарією, своїми мальовничими краєвидами та крутими скелястими берегами цей каньйон надихає та заворожує.

Рекреаційно-туристична зона «Бузький Гард» розташована у середній течії Південного Бугу, в межах Миколаївської області, і охоплює одну з найцінніших природних ділянок степового Побужжя. Ця територія давно привертає увагу дослідників завдяки поєднанню унікальних природних ландшафтів, історичних нашарувань та високого рекреаційного потенціалу. Основу зони становить каньйонна форма рельєфу, що входить до складу Національного природного парку «Бузький Гард», загальна площа якого сягає приблизно 6,138 тис. га [14]. Довжина каньйонної ділянки річки, що визначає її туристичну і ландшафтну ідентичність, становить близько 50 км, охоплюючи систему водних порогів, скельних виходів та природних террас (рис.2.1-2.3).

Щодо рельєфу «Бузького Гарду» — це винятковий каньйон, сформований внаслідок глибокої ерозії Південного Бугу, що протягом мільйонів років вривався у кристалічні породи Українського кристалічного щита. Геологічний вік цих порід сягає 1,8–2,2 млрд років, що підтверджує їхню давню природу та важливість для геологічного дослідження. Внаслідок утворилися вузькі ущелини, скелі, ерозійні уступи заввишки до 40–60 метрів, формуючи відомі пороги — Мигійський, Інгульський, Гардовий, Красний, що відомі не тільки як геоморфологічні об'єкти, а й як точки концентрації

активного туризму, зокрема каякінгу, водного слалому та рафтингу. Саме ця геологічна структура робить територію винятково цінною як у науковому, так і в рекреаційному контексті, тому за міжнародними рекомендаціями IUCN такі геоландшафтні комплекси належать до ресурсів, що потребують пріоритетної охорони та інтегрованого використання у сталому туризмі [15].

Рис. 2.1. Пороги річки Південний Буг (Джерело: зроблено автором)

Рис. 2.2 На березі річки Південний Буг (на фото автор)

Окремої уваги заслуговує зміна природного середовища території в історичному розвитку. Краєзнавчі дані та фотоматеріали початку XX століття свідчать, що Мигійські пороги та ділянки Гарду зберегли основні риси

первісного рельєфу, хоча антропогенний вплив поступово зростає. Доступні історичні фото каньйону та порогів — наприклад, у збірці Енциклопедії Сучасної України — демонструють сталість структурних елементів ландшафту попри зміни у рослинному покриві та господарському використанні території. Таким чином, сучасний Бузький Гард є комплексом, в якому поєдналися природна стійкість та зміни, спричинені людською діяльністю, зокрема розвитком туризму, гідротехнічними роботами й сезонною рекреацією.

Рис. 2.3 Вид на річку Південний Буг зі скель (Джерело: зроблено автором)

Не менш важливою характеристикою території є багата біорізноманітність. Офіційний регіональний звіт природоохоронної установи підтверджує наявність понад 900 видів рослин, серед яких рідкісні та ендемічні види степової флори, а також 300 видів тварин, включно з червонокнижними птахами та рептиліями (рис.2.4). У туристично-інформаційних матеріалах Миколаївської області також підкреслюється, що каньйон Південного Бугу є місцем гніздування низки хижих птахів і притулком для рідкісних видів комах, що робить територію важливою для екотуристичних спостережень. [16]

Рис. 2.4 Ящірка на скалях (Джерело: зроблено автором)

До створення національного парку територія «Бузького Гарду» зазнавала змін: в минулому частина берегових ділянок використовувалася людською діяльністю, включно з риболовлю, козацькими поселеннями та транспортними переправами. З установленням охоронного статусу в 2009 році цій зоні був наданий новий регламент, який передбачає не лише збереження природи, а й сталий рекреаційний розвиток.

Територія Бузького Гарду посідає особливе місце в історії Південного Побужжя, оскільки протягом кількох століть вона була важливою частиною військово-адміністративної та господарської системи Запорозької Січі. Саме тут функціонувала Буго-Гардова паланка, що існувала понад 120 років — одна з ключових адміністративних одиниць запорозького козацтва, яка контролювала переправи, водні шляхи та торгові маршрути вздовж Південного Бугу (рис.2.5). Її існування збіглося з блискучим періодом

історичного життя українського козацтва і головним призначенням Бугогардівської паланки було захищати кордони України від руйнівних вторгнень татарських орд, тож до кінця свого існування вона залишалася головним форпостом боротьби України проти Кримського ханства. [17]. Географічні особливості — численні пороги, скельні виходи, острівні утворення — створювали природні оборонні рубежі, що робило регіон стратегічним для розміщення козацьких постів і зимівників.

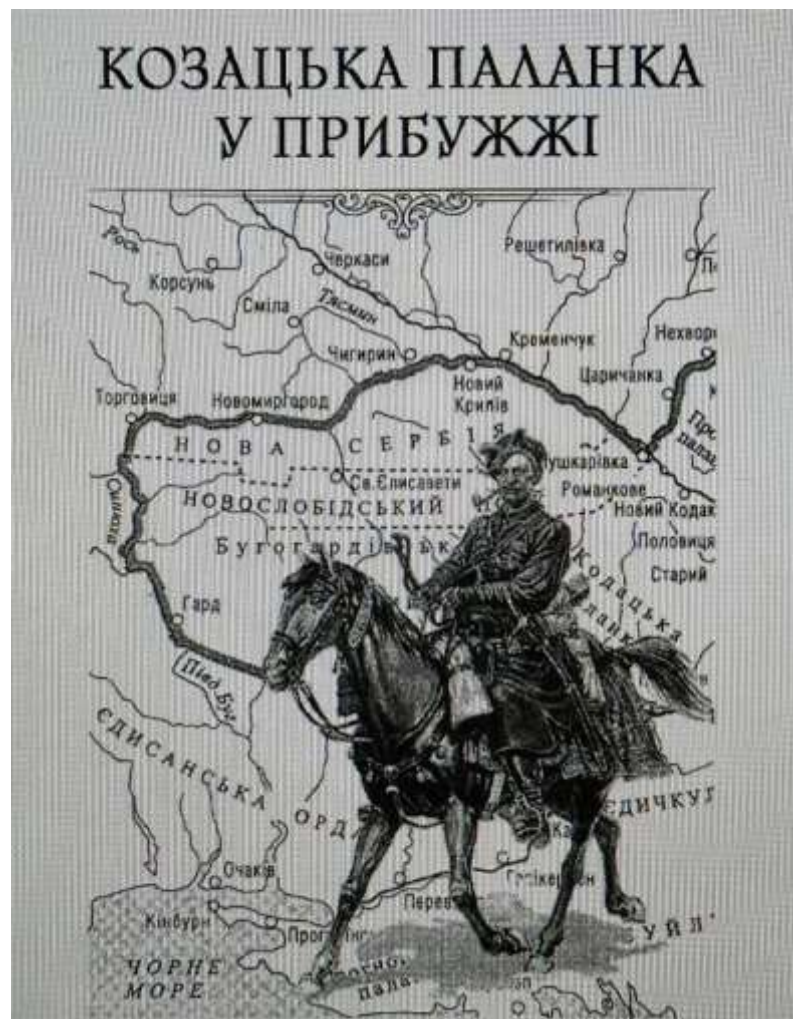

Рис. 2.5. Козацька паланка у Прибужжі

Самі «гарди», від яких і походить назва місцевості, являли собою спеціальні дерев'яні конструкції для лову риби, встановлені у місцях зі стрімкою течією та кам'янистим дном. Це був характерний елемент господарства запорожців, який водночас виконував функцію контролю

річкового руху й забезпечував місцеві поселення важливими продуктами харчування. Наукові праці сучасних істориків підтверджують, що саме на території сучасного Бузького Гарду розташовувалися важливі козацькі пункти спостереження, що забезпечували зв'язок із південними кордонами Січі та степовими шляхами, які вели до Чорного моря. [18]

Культурно-історична значущість цієї території підсилюється й наявністю численних археологічних пам'яток. Розкопки у межах Гранітно-степового Побужжя засвідчують, що ця місцевість була заселена задовго до козацької доби. Тут виявлено стоянки доби бронзи, скіфські та сарматські кургани, а також залишки поселень ранньослов'янського періоду [19]. Деякі курганні групи розташовані на високих мисах уздовж річкової долини й досі добре читаються в рельєфі, формуючи своєрідний історичний ландшафт, який відображає безперервність людської присутності на території каньйону.

Окремої уваги заслуговують артефакти, що зображені на рис. 2.6-2.7, знайдені на мисах поблизу сучасної Мигії. За даними польових досліджень археологів Миколаївщини, тут трапляються уламки кераміки черняхівської культури, наконечники стріл, старі підкови, знаряддя праці та інші предмети побуту, що свідчать про активну господарську діяльність людини у II–V ст. н. е. [20].

Рис. 2.6. Уламок стріли

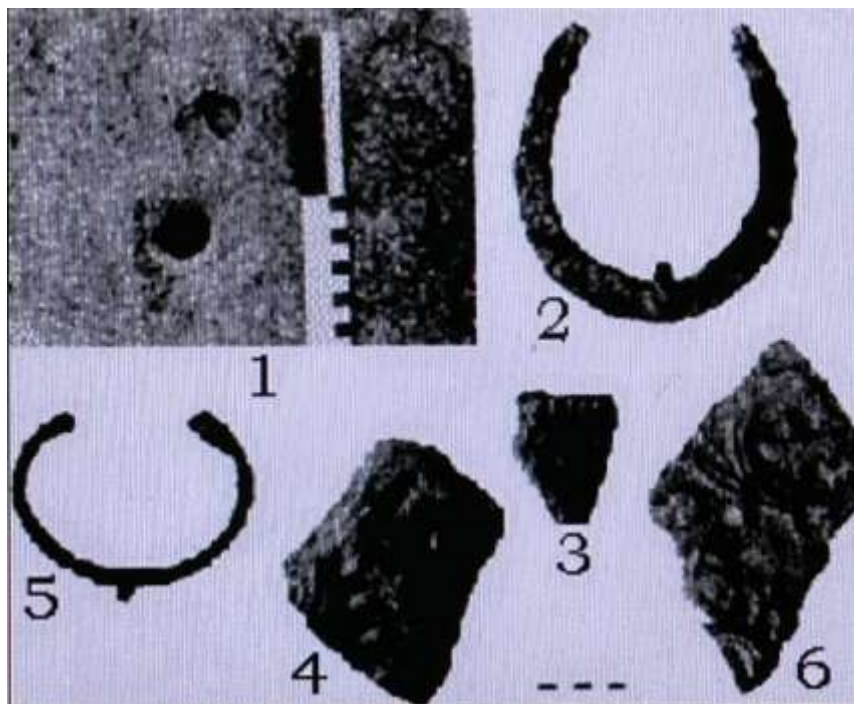

Рис.2.7. Артефакти з розкопок на Гардівському острові (уламки глиняних глечиків, залізні підкови, ямки для шкворнів)

Поєднання археологічних знахідок із природними ландшафтами створює унікальне підґрунтя для формування історико-туристичних маршрутів, які дозволяють «прочитати» територію в її багатшаровості.

Сукупність природних компонентів — каньйоноподібна долина, пороги, степові екосистеми та локальні водойми — формує високий рекреаційний потенціал Бузького Гарду, що підтверджується і туристичними, і науковими джерелами.

Таким чином, географічні, геологічні та історичні характеристики території формують інтегрований ландшафт, де природні та культурні ресурси перебувають у тісній взаємодії. Це створює унікальні передумови для розвитку різнопрофільних туристичних продуктів — від геотуризму й активних водних видів діяльності до історико-культурних маршрутів і природничої освіти, а також до наукових досліджень і збереження унікального природного комплексу Південного Бугу.

2.2. Існуюча туристична інфраструктура Первомайщини

Первомайський район Миколаївської області — це ключова точка у туристичному ланцюгу «Бузького Гарду». Завдяки природним ресурсам, таким як каньйон Південного Бугу, пороги, скелі та мальовничі річкові долини, черга туристичної інфраструктури на цій території поступово зростає. Існуючі об'єкти відпочинку, готелі, бази та екскурсійні сервіси створюють базову мережу для прийому й обслуговування туристів, які приїжджають для екологічного, водного чи активного відпочинку.

Однією з помітних локацій є комплекс «Резиденція на водяному млині» в Первомайську — це відреставрований млин XIX століття, який сьогодні виконує функції готелю й простору для фотосесій, святкових подій, невеликих культурних заходів. Панорамна тераса комплексу надає чудовий вид на місцеві краєвиди. Найдешевший номер в готелі можна забронювати — від 1600 грн за добу у будні дні та 1900 грн у вихідні, а на панорамній терасі готелю щоденно з 19:00 до 16:00 пригощають вишуканими бранчами. Також анонсовано, що тут планують створити музей із демонстрацією роботи 200-річного дерев'яного водяного млина. [21]

Ще один елемент інфраструктури — база відпочинку “Дубрівка”, зазначена в каталозі місць відпочинку регіону. Вона розташована на берегах Південного Бугу й працює в літній сезон, пропонуючи туристам можливість проживання, риболовлі, пішохідних прогулянок, а також водного відпочинку, на території можна забронювати альтанки з мангалами, бесідки, майданчики для барбекю також є дитячий майданчик, ресторан, зелена територія та парковка (рис.2.8).

Головними визначними пам'ятками бази є її лазні — традиційна лазня і Баня на дровах. Вони функціонують за унікальною технологією, коли повітря в парильні нагрівається завдяки розжарюваному камінню, розташованому над піччю, що забезпечує високу температуру від 80 градусів і вище, яку

гості можуть самостійно регулювати, підливаючи воду на гарячі камені. Завдяки цьому в лазні створюються оптимальні умови для оздоровлення та релаксації. Банщик ретельно підтримує температурний режим, забезпечуючи комфортний відпочинок.

Зона відпочинку біля лазні дає змогу гостям перевести дух після відвідування парильні, можна насолодитися чашкою гарячого чаю з медом або відновити сили перед наступним походом до лазні. Одну із саун обладнано басейном із прохолодною водою, що створює контраст температур і підсилює ефект від процедур. Після відпочинку в лазні можна прогулятися лісом та оглянути околиці, по іншій стороні бази відпочинку можна вийти на оглядову територію, де відкривається вид зверху саме на річку Південний Буг, її пороги та насолодитися краєвидами з найвищої точки каньйонів. [22]

Рис. 2.8. Вид із на річку Південний Буг із зони відпочинку «Дубрівка»
(Джерело: зроблено автором))

Мигія — це не просто точка на карті Побужжя, це справжній центр активного та рекреаційного відпочинку на Первомайщині. Завдяки своєму розташуванню у межах Національного природного парку “Бузький Гард” тут добре розвинена інфраструктура для туристів, які шукають і спокій, і адреналін.

З-поміж усіх місцин Мигії Радонове озеро вирізняється особливою атмосферою — дивовижного спокою, водної прозорості та дешиця містики (рис.2.9-2.10). За переказами місцевих, це озеро — колишній гранітний кар'єр, який колись активно добували, аж поки роботи не згорнули. Люди розповідають, що одного ранку працівники прийшли на звичне місце, а побачили перед собою воду — кар'єр був затоплений, якби сама вода й вирішила заповнити пустку. З тих пір водойма почала жити власним життям і згодом стала відомою як «Радонове озеро» — на честь радону, який за переказами міститься у водах озера і нібито має цілющі властивості (онімоше водойму називали навіть «Чорним морем» через темно-бірюзовий колір води) [23]. Справжня історія озера підтверджується даними: водойма дійсно утворилася на місці затопленого гранітного кар'єру, після припинення видобутку порід. Поступово підземні джерела та дощові води наповнили пустку, сформувавши глибоку, чисту водойму з прозорою бірюзовою водою — типову для кар'єрів, що відновлюються. За описами сьогодні, глибина озера сягає приблизно 40 метрів, що робить його одним із найглибших і водночас найцікавіших у регіоні як для купання, так і для дайвінгу (або принаймні для екстремальних занурень) [24].

Рис.2.9. Радонове озеро з оглядового майданчика (на фото автор)

Водночас озеро обросло легендами. За однією з найпоширеніших у 1990-х роках була легенда, що у водах озера потоплено старі «Жигулі» разом із водіями, мотоцикли з кайданами та рештками кісток — і досі деякі місцеві жартома називають озеро «акулами» або погрожують, що на дні живе «щось небезпечне» (техніка, залишки кар'єру, старі механізми або навіть якісь створіння). Немає підтверджених фактів — але історія лишилась у народному фольклорі і додає місцині загадковості та романтики.

Рис. 2.10. Фотозона на оглядовому майданчику Радонового озера
(Джерело: зроблено автором)

Сьогодні Радонове озеро — вже не просто кар'єр, а популярна туристична локація (рис.2.10-2.11). Тут облаштований оглядовий майданчик з лавками та фотозонами, що дозволяє милуватися бірюзовою водою та гранітними берегами з висоти; водойма ідеально підходить для купання, стрибків зі скель (дехто називає береги «трамплінами»), а також — для спокійного відпочинку біля води, також тут розташований швидкісний тролей з одного берега озера на інший. Місцеві туристичні оператори регулярно включають озеро до програм вихідного дня: рафтинг, прогулянки, відпочинок, фотосесії.

Рис. 2.11. Фотозона у вигляді серця на Радоновому озері (Джерело: зроблено автором)

Крім розваг, озеро отримало репутацію природного «цілющого» місця: через легенди про радон — воду радять для оздоровлення, релаксу, відновлення після навантажень. Хоча наукових досліджень, які б остаточно довели лікувальні властивості води, публічно не опубліковано, саме таке народне сприйняття приваблює багатьох туристів, особливо тих, хто шукає спокій і природне омолодження [24].

Також у Мигії є рафтинг-кемпінг «Зелена Черепаха» розташований на самому березі Бугу (рис.2.12).

Рис. 2.12. Рафтинг-кемпінг відпочинок «Зелена Черепаха»

Глемпінг та наметове містечко тут дає змогу зручно розташуватися серед природи: є комфортні глемп-намети з електрикою, Wi-Fi та опаленням. Крім того, кемп обладнаний терасами, наметовими майданчиками, дерев'яними будиночками, а також зонами для відпочинку з видом на скельні пейзажі.[25]

Protych Camping — сучасний кемпінг на мальовничому березі Радонового озера, який поєднує природний ландшафт із комфортною базовою інфраструктурою (рис.2.13).

На території облаштовані наметові майданчики для традиційного відпочинку, а також глемпінг-варіанти для тих, хто віддає перевагу більш комфортним умовам. Для зручності гостей передбачені дерев'яні мінімалістичні будиночки, а також зони для багаття та мангалів, облаштовані тераси для відпочинку й пікніків, навіть літній кінотеатр.

Безпеку і комфорт забезпечують туалети, душові та охоронювана територія, а інформаційний центр надає карти туристичних маршрутів, пропозиції екскурсій та правила безпечного відпочинку.

З кемпінгу відкриваються мальовничі краєвиди на озеро та скельні виступи Мигії, що робить його улюбленим місцем для фотографів та туристів, які цінують спокій серед природи.

Рис. 2.13. Вечірній Protych Camping (Джерело: зроблено автором)

Туристи можуть обирати з широкого спектру активностей (рис.2.14-2.16). Для любителів природи та фотографії пропонується еко-фото сафарі — прогулянки та фотосесії біля озера, каньйонів і гранітних скель з можливістю спостерігати птахів, рідкісні рослини та збирати природні матеріали для творчості. Любителі адреналіну можуть скористатися поїздками на квадроциклах, де маршрути проходять через лісові стежки та відкриті поля з виходом до озера; квадроцикли надаються напрокат, а досвідчені інструктори проводять короткий інструктаж із безпеки. Також доступні каякінг та SUP-дошки, що дозволяє здійснювати сплави по озеру та річці Південний Буг. [26]

Рис. 2.14. Рафтинг у Мигії (Джерело: зроблено автором)

Рис. 2.15. Подорож на квадроциклах у Мигії (Джерело: зроблено автором)

Кемпінг підтримує волонтерські програми EcoGuardian, які включають прибирання берегів, екологічні проєкти та навчальні екскурсії з гідом. Для туристів, що віддають перевагу пішохідним активностям, розроблені туристичні стежки та екологічні квести, що поєднують природні локації з історичними та культурними об'єктами.

Рис. 2.16. Жива природа у Protych Camping (Джерело: зроблено автором)

Таким чином, Protych Camping формує комплексний туристичний продукт, який поєднує спокійний відпочинок із активними розвагами та екологічним туризмом, створюючи привабливу пропозицію для різних категорій туристів.

Однак попри наявні об'єкти, інфраструктура Первомайщини ще далека від повного розвитку: у стратегічних документах області зазначається, що туристичний потенціал регіону істотно недовикористаний, зокрема через недостатній рівень інфраструктурного облаштування, брак відповідних об'єктів туристичного сервісу, обмежену мережу організованих турів і слабку промоцію.[27]

Еколого-туристичний напрям визнається одним з перспективних для Миколаївщини: відповідно до аналітичних оглядів, ця частина регіону має всі умови для розвитку пізнавального, оздоровчого й активного туризму — від піших маршрутів та спостереження за дикою природою до рафтингу та сімейного відпочинку.

На сьогодні інфраструктура Первомайщини — це мозаїка: є окремі якісні об'єкти (база, млин, озеро), є потенціал для розширення — і це завдання для майбутньої стратегії розвитку «Бузького Гарду». Щоб зона стала не лише природним курортом, а повноцінною туристичною дестинацією, потрібні подальші інвестиції в сервіс, промоцію, маршрути й інфраструктуру.

2.3. Сучасні бар'єри, виклики та можливості розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Первомайщини

Первомайський район, у складі якого перебуває Бузький Гард, має унікальне поєднання природних, історичних та ландшафтних ресурсів — каньйони, пороги річки, степові масиви, скельні виходи, озера. Проте, як показує досвід та наукові дослідження, ключовим чинником, який визначає, чи буде цей потенціал реалізований, є не лише наявність ресурсів, а здатність вдало поєднати екологічну чутливість, інфраструктуру, управління і відповідальність. Реальна туристична інфраструктура та організація відпочинку тут далекі від повного використання цього потенціалу, що породжує як суттєві бар'єри, так і перспективи для сталого розвитку.

Перш за все, значною перепорою залишається екологічне навантаження й недостатнє регулювання. Багато природних ділянок — з річками, порогами, скелями — не мають чітких стандартів допустимого відвідування чи охорони, що призводить до руйнування берегів, погіршення стану води, деградації

екосистем при масовому туризмі. Питання екології потребує постійного моніторингу і нормативного регулювання, але часто відсутні відповідні методики або ресурси для їхнього впровадження. Низький рівень екологічної культури та недостатня екологічна освіта та безвідповідальність населення і туристів приводить до ситуацій, коли люди не усвідомлюють шкоди від сміття, шуму, човнів, квадроциклів — що негативно впливає на природу і довговічність рекреаційних ресурсів.

Інша суттєва проблема — недостатня або застаріла інфраструктура. Хоч окремі кемпінги, бази відпочинку й приватні ініціативи існують, вони не охоплюють достатньо території, не мають масштабів і рівня сервісу, щоб забезпечити комфортний відпочинок широким категоріям туристів. Іноді відсутні елементарні зручності — нормальні санвузли, душові, дороги, доступ до медичних чи рятувальних послуг. Це значно знижує привабливість регіону для тих, хто шукає не лише природу, а й комфорт.

Ще одним фактором є слабка організація та недостатня координація між різними зацікавленими сторонами — місцевими громадами, приватним бізнесом, природоохоронними структурами. Через це немає єдиної стратегії розвитку, чітких маршрутів, інформаційних систем, норм безпеки. Туристичні ініціативи часто є поодинокими, сезонними, неузгодженими між собою, що ускладнює створення цілісного туристичного продукту.

До того ж — слабка інформаційна та маркетингова підтримка: регіон майже не представлений на національному чи міжнародному туристичному ринку, мало реклами, веб-ресурсів або цифрових сервісів для планування відпочинку, онлайн бронювання. Це зменшує приплив туристів і робить розвиток туризму менш привабливим для інвесторів.

Нарешті — сезонність і логістичні обмеження. Багато активностей обмежені сезоном (вода, погода), а дороги та транспортна доступність залишають бажати кращого. Без стабільної інфраструктури дорожнього сполучення і якісних під'їздів доволі складно забезпечити стабільний потік відвідувачів.

На сучасному етапі розвитку рекреаційно-туристичної діяльності територія Бузького Гарду стикається не лише з традиційними викликами, пов'язаними з охороною природи та інфраструктурними обмеженнями, а й із ризиками нерівномірного просторового розвитку. Найбільшою проблемою залишається те, що туристичні потоки концентруються передусім у межах Мигійських порогів, тоді як інші села й природні локації Первомайщини отримують значно менше відвідувачів та економічних вигод. [28] Така диспропорція поступово формує ситуацію, коли окремі ділянки зазнають надмірного рекреаційного навантаження, що проявляється у перевантаженні стежок, локальному погіршенні стану берегів, збільшенні обсягів сміття та акустичного впливу. Водночас периферійні території залишаються недостатньо задіяними, хоча мають значний ресурс для перерозподілу туристичних потоків. Саме тому питання рівномірності розвитку стає критично важливим для подальшої стратегії регіону. [29]

У цьому контексті ключовим управлінським інструментом виступає функціональне зонування території. Його застосування дозволяє чітко відмежувати ділянки з різним рівнем рекреаційної ємності та ступенем природоохоронної цінності. Оптимальним для Бузького Гарду є запровадження декількох типів зон: природоохоронної (із мінімальним втручанням), рекреаційної (для піших і оглядових маршрутів), зони активного туризму (каякінг, скельний туризм, квадромаршрути) та сервісної (кемпінги, паркування, інформаційні центри). Таке розмежування не лише забезпечує захист найбільш вразливих природних осередків, а й створює умови для впорядкованого розвитку туристичної інфраструктури. Крім того, зонування дозволяє встановити чіткі правила поведінки для кожного учасника туристичного процесу, узгоджуючи природоохоронні вимоги з потребами економічного розвитку.

Не менш важливим аспектом є питання безпеки туристів, адже специфіка ландшафтів Бузького Гарду — глибокі каньйони, складні пороги, ділянки зі слабким мобільним сигналом — створює низку потенційних

ризиків. Відсутність рятувальних постів та маркованих евакуаційних маршрутів збільшує ймовірність травматизму, а нерегульоване використання квадроциклів і водних засобів лише підсилює ці загрози. Для мінімізації ризиків необхідним є запровадження системи санкціонованих точок входу та виходу, встановлення інформаційних стендів із правилами безпеки, створення пунктів першої допомоги та проведення сертифікації місцевих інструкторів і гідів. Такі заходи не тільки підвищують рівень безпеки, але й формують образ території як відповідального й цивілізованого туристичного простору.

Окремий блок можливостей пов'язаний з упровадженням інноваційних рішень, які відповідають сучасним тенденціям сталого туризму. Територія Бузького Гарду має всі передумови для розвитку цифрових продуктів, таких як наприклад мобільний застосунок Buzkyi Gard Digital Guide з інтерактивними маршрутами, підказками з безпеки, AR-візуалізаціями історичних локацій та функцією SOS-навігації. Ефективним доповненням може стати встановлення датчиків відвідуваності, що допоможуть контролювати рекреаційне навантаження в реальному часі, а також QR-кодових інформаційних точок на маршрутах. Не менш перспективним є розвиток відеоаналітики та VR-турів, що популяризуватиме регіон навіть серед тих, хто ще не може відвідати його фізично. Така цифровізація відкриває можливості для більш точного планування, маркетингу та збереження природного середовища.

Завдяки поєднанню комплексного зонування, підвищення стандартів безпеки, запобігання нерівномірному розвитку та впровадження сучасних інновацій Бузький Гард може перетворитися на модельний приклад сталого рекреаційного простору, де природна унікальність гармонійно поєднана з туристичною діяльністю, культурною ідентичністю та відповідальним управлінням.

Незважаючи на всі ці виклики, у напрямку розвитку екологічного й рекреаційного туризму є стабільні тенденції. По-перше — зростає інтерес до екотуризму та “зеленого” відпочинку, особливо серед українців після

пандемії, коли внутрішні мандрівки набули популярності. Для регіону як Первомайщина, з доступним від природи ландшафтом, це — серйозний шанс створити попит.

По-друге — можливо запровадження міжнародних та національних стандартів сталого туризму: еко-готелі, глемпінги, кемпінги, сертифіковані маршрути, екологічно відповідальні практики. Такі формати вже визнають як ефективні для балансу комфорту та збереження природи.

Третя можливість — розвиток екологічної освіти, волонтерства, громадських ініціатив: програми прибирання берегів, моніторингу природи, екопросвітні тури. Це формує екологічну свідомість, патріотизм, відповідальність — і підвищує цінність природного середовища для людей.

По-четверте — інвестування в інфраструктуру: розвиток маршрутів, кемпінгів, налагодження зручностей, транспортної логістики, безпекових систем, навігації, інформаційних сервісів. Це дозволить залучати більше туристів, створювати сталі робочі місця, стимулювати розвиток місцевих громад. Також можливе залучення грантів, міжнародних програм підтримки сталого туризму та охорони природи, що сприятиме розвитку інфраструктури

Варто скористатися сучасними технологіями — цифровізацією, онлайн-продажами, маркетингом, віртуальними турами, що може суттєво підвищити впізнаваність регіону і доступність для туристів.

Щоб потенціал Первомайщини реалізувався, необхідно дотримуватися принципів сталого екотуризму: мінімальний вплив на природу, контроль за відвідуванням, екологічна освіта, збалансоване навантаження, участь місцевих громад. Такий підхід, як показують дослідження, дає змогу використовувати природоспадкові багатства без їх руйнування і одночасно створювати економічну цінність для регіону.

Регіон має все, щоб стати зразковим майданчиком для сталого туризму: природні ресурси, культурно-історичну базу, можливості для активного, екологічного і культурного відпочинку. Найважливіше — розробити комплексну стратегію розвитку, яка б поєднала екологічний менеджмент,

інфраструктурні ініціативи, інвестиції, культурну спадщину й сучасні підходи до управління туризмом.

Нарешті — з розвитком інформаційних і цифрових сервісів (онлайн-бронювання, цифрові карти, мобільні гідів, фотобази, VR/AR-тури) Первомайщина могла б стати сучасною та конкурентною туристичною дестинацією, адаптованою до запитів молоді і міжнародних мандрівників.

2.4. PEST-аналіз та SWOT-аналіз туристичного потенціалу та чинників розвитку зони «Бузький Гард»

Розвиток рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» потребує комплексного розуміння як внутрішніх характеристик території, так і зовнішніх чинників, що визначають її стратегічні можливості. У сучасних умовах, коли туристичний сектор динамічно змінюється, а пріоритети відвідувачів все більше зміщуються у бік природних та активних форм відпочинку, важливо грамотно оцінити потенціал регіону. Саме тому поєднання PEST-аналізу та SWOT-аналізу дає змогу отримати цілісну картину ситуації й сформувані обґрунтовані стратегічні рішення.

У межах дослідження розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» доцільним є застосування PEST-аналізу (People – Economy – Community – Technology), який дозволяє оцінити комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на формування туристичної привабливості території та її стратегічні можливості. Такий підхід широко застосовується в сучасній туризмології та регіональному плануванні для визначення балансу між природними ресурсами, соціальними потребами громади й економічною доцільністю розвитку туристичних продуктів.

З позиції людського потенціалу територія Бузького Гарду характеризується активною місцевою спільнотою, яка вже долучена до

туристичної діяльності: власники садиб зеленого туризму, інструктори з водних видів спорту, прокатні пункти спорядження, локальні виробники та малі гастрономічні бізнеси. Тут сформувався стійкий прошарок гідів, що спеціалізуються на каякінгу, рафтингу, скелелазінні та етнографічних турах. Значною перевагою є й локальна ідентичність: мешканці Первомайщини активно зберігають історії про козацтво, пороги й Мигійські скелі, що створює автентичний культурний фон для розвитку туризму. Водночас існує дефіцит кваліфікованих інструкторів міжнародного рівня, працівників із досвідом у сталому та природоорієнтованому туризмі, а також нестача спеціалістів із цифрових туристичних сервісів.

З економічної точки зору територія демонструє значний потенціал, оскільки туризм стає однією з небагатьох галузей, що динамічно зростають у регіоні. Підтримка з боку малого бізнесу, зростання попиту на екоактивності (каякінг, кемпінг, екофото-сафари), а також формування нових сервісних локацій (Protych Camping, приватні садиби, точки прокату) сприяють економічній диверсифікації. Водночас територія є фінансово вразливою: нестача інвестицій, обмеження бюджету місцевих громад, складність залучення грантових коштів через відсутність довгострокових стратегій управління туристичною сферою. Значним стримувальним чинником залишаються збитковість інфраструктури спільного користування та високі витрати на утримання природних територій.

Соціальний компонент (громада, соціальна взаємодія) демонструє одночасно сильні можливості та ризики. З одного боку, громада Первомайщини активно просуває природну спадщину Бузького Гарду, підтримує культурні ініціативи, бере участь у фестивалях та екологічних заходах. З іншого боку, спостерігається нерівномірність залученості: окремі села мають активні туристичні ініціативи, тоді як інші залишаються осторонь. Наявні конфлікти інтересів між природоохоронними установами, підприємцями й громадами свідчать про потребу у створенні прозорої моделі співуправління територією. Крім того, недостатня кількість інформаційних

центрів і відсутність єдиної комунікаційної стратегії знижують рівень туристичної координації.

Останній елемент — технологічний, який охоплює цифрові, інформаційні та технічні рішення. Бузький Гард має суттєві можливості у впровадженні цифрових технологій: GPS-маршрути, QR-коди на локаціях, мобільні гіді, AR-проекції історичних локацій, онлайн-система бронювання активностей, відеореєстрація стану порогів, дистанційний моніторинг рекреаційних навантажень. Водночас нині цифровізація перебуває на базовому рівні: відсутні інтерактивні маршрути, мобільні застосунки, сучасні інформаційні стенди; слабе покриття мобільним сигналом на частині територій ускладнює навігацію; відсутня система безпекових датчиків. Ці фактори обмежують високий потенціал регіону для впровадження смарт-туризму, який є сучасним трендом сталого розвитку. Підсумування усіх компонентів та аналіз РЕСТ можна побачити у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз потенціалу розвитку туризму природної зони «Бузький Гард» за моделлю РЕСТ

Компонент	Характеристика	Ключові можливості	Обмеження та ризики
P-people	Локальні гіді, активна громада, зростання молодіжних туристичних ініціатив, власники садиб	Розвиток локальної зайнятості, створення навчальних центрів гідів, формування туристичного кластеру	Низький рівень професійної освіти у галузі сталого туризму, нестача кваліфікованих інструкторів
E-economy	Формування сервісної інфраструктури, зацікавленість туристів у водних активностях, розвиток малого бізнесу	Інвестиції в кемпінги, еко-маршрути, залучення грантів	Обмежений бюджет громади, висока сезонність, нерівномірність доходів

C-community	Участь у фестивалях та екопроєктах, активна культурна ідентичність	Залучення всіх сіл, модель співуправління територією, розширення культурних продуктів	Слабка координація, конфлікти підприємців та природоохоронних структур
T-technology	Наявність потенціалу для старт-рішень, початкова цифровізація	Створення AR/VR-маршрутів, цифрових мап, систем безпеки, мобільних застосунків	Відсутність цифрової інфраструктури, погане покриття мобільного зв'язку, нестача інвесторів

У сукупності проведений РЕСТ-аналіз демонструє, що зона «Бузький Гард» має потужний ресурсний та соціальний потенціал, який може бути реалізований за умови налагодження міжсекторної взаємодії, залучення інвестицій та впровадження цифрових інновацій. Це створює основу для формування нової моделі розвитку туризму, де враховуються як потреби громади, так і сучасні стандарти безпеки, екологічної стійкості та сервісної якості.

Комплексна оцінка сильних і слабких сторін території «Бузький Гард», а також зовнішніх можливостей і загроз, дозволяє сформувати цілісне уявлення про стратегічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в регіоні. Територія володіє вираженим потенціалом, що базується на унікальних природних характеристиках, сформованому іміджі та масштабних можливостях для активного відпочинку, однак одночасно стикається з інфраструктурними бар'єрами, екологічними ризиками та викликами зовнішнього середовища.

До сильних сторін варто насамперед віднести унікальність природних ландшафтів і рельєфу, які не мають аналогів в Україні. Гранітно-степові породи, каньйон Південного Бугу та система Мигійських порогів формують не лише візуально привабливий ландшафт, а й створюють умови для розвитку широкого спектру активних видів туризму, що є ще одним вираженим

фактором конкурентоспроможності. Крім того, територія має високий рівень пізнаваності бренду «Мигія», який давно став символом екстремальних водних сплавів і природних пригод, що суттєво спрощує туристичний маркетинг регіону та підсилює його позиціонування у національному туристичному просторі.

Попри ці переваги, зона стикається з низкою слабких сторін, які обмежують повноцінну реалізацію її потенціалу. Однією з головних є недостатній розвиток туристичної інфраструктури: брак маркованих маршрутів, нестача облаштованих оглядових точок, відсутність системних паркінгів, туалетів та базових сервісів. Також проблемою залишається слабка цифровізація — немає мобільних гідів, інтерактивних карт чи QR-навігації, що ускладнює орієнтування на місцевості. Сезонність попиту, характерна для більшості природоорієнтованих територій, додатково впливає на сталість доходів малого бізнесу та знижує привабливість території для довгострокових інвестицій.

Щодо можливостей зовнішнього середовища, то вони є надзвичайно широкими. Зростання інтересу українців до екотуризму та outdoor-активностей створює сприятливі умови для розвитку кемпінгів, еко-фото-сафарі, каякових турів, прогулянкових маршрутів та еко-квестів. Додатковою можливістю є перспективи створення туристичного кластеру «Бузький Гард – Мигія – Первомайськ», що сприятиме кращій координації, появі нових маршрутів і підвищенню рівня сервісу. Важливим фактором є можливість залучення міжнародної фінансової підтримки — програми UNDP, USAID, GIZ та інших донорів активно інвестують у розвиток природоохоронних територій. Не менш перспективним напрямом є впровадження цифрових рішень — мобільних застосунків, AR-маршрутів, онлайн-квитків та інтерактивних туристичних карт, що здатні суттєво підвищити якість обслуговування і безпеку відвідувачів.

Попри значний потенціал, присутні й загрози. Однією з найсерйозніших є ризик неконтрольованого туристичного навантаження, яке

може призвести до деградації природних комплексів каньйону та порогів. Такі території є екологічно вразливими, і за відсутності зонування та регулювання потоків руйнування рельєфу, витоптування рослинності та забруднення можуть набрати незворотного характеру. Також існують ризики конфліктів інтересів між туристичним бізнесом, громадами та природоохоронними установами, що вже спостерігалися в інших регіонах України. Важливою загрозою є зростання конкуренції з боку інших природних локацій, які активно розвивають власні туристичні продукти й залучають інвесторів. У поєднанні з воєнними та економічними ризиками це може послабити динаміку розвитку Бузького Гарду.

Комплексний SWOT-аналіз демонструє, що зона має значний потенціал для становлення як одного з ключових центрів екотуризму України, проте потребує системного підходу до управління інфраструктурою, безпекою, сервісами та екологічним навантаженням. Саме поєднання сильних сторін із можливостями дає основу для формування конкурентної стратегії, що забезпечить сталий розвиток території в довгостроковій перспективі.

Комплексний аналіз показав, що «Бузький Гард» має надзвичайно високий туристичний потенціал, який базується на унікальних природних комплексах, популярності активних видів туризму та наявності сформованого бренду. Разом з тим розвиток зони стримується недосконалою інфраструктурою, нестачею цифрових інструментів та сезонністю попиту. Зовнішні можливості — як-от зростання інтересу до природного та пригодницького туризму, розвиток кластерних моделей та доступ до міжнародних грантових програм — створюють сприятливе середовище для посилення регіону. Реалізація цих можливостей можлива лише за умов правильної організації території, регулювання туристичних потоків і впровадження сучасних технологій.

Отже, результати PEST і SWOT аналізів формують основу для стратегічного планування подальшого розвитку. Саме на їх базі доцільно визначати пріоритети інвестицій, формувати туристичні продукти та

обґрунтовувати управлінські рішення, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності «Бузького Гарду» як сучасної екотуристичної дестинації.

Висновки до розділу 2

Аналіз сучасного стану та туристичного потенціалу рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» дозволив оцінити реальні можливості її розвитку. Встановлено, що дана територія характеризується високою природною та ландшафтною унікальністю, зумовленою каньйоноподібною долиною річки Південний Буг, наявністю порогів, скельних виходів, цінних геологічних утворень і значного біорізноманіття. Сукупність цих чинників формує потужну природно-рекреаційну основу для розвитку екологічного, активного, пригродницького та пізнавального туризму.

Доведено, що культурно-історична спадщина території, пов'язана з історією запорозького козацтва, археологічними пам'ятками та формуванням історичного ландшафту, істотно підсилює туристичну привабливість «Бузького Гарду» та створює передумови для формування унікальних туристичних продуктів і маршрутів. Водночас аналіз існуючої туристичної інфраструктури Первомайщини засвідчив її фрагментарний розвиток і недостатню відповідність наявному рекреаційному потенціалу території, що обмежує можливості збільшення туристичних потоків і подовження тривалості перебування туристів.

Проведений аналіз бар'єрів, викликів і можливостей розвитку рекреаційно-туристичної діяльності, а також результати PEST- і SWOT-аналізів показали, що, попри наявність низки проблем інфраструктурного, управлінського та інформаційного характеру, зона «Бузький Гард» має значні перспективи сталого розвитку. Це зумовлює необхідність впровадження

комплексного підходу до управління територією, розвитку туристичної інфраструктури, посилення брендингу та активного залучення місцевих громад і інвестицій, що створює основу для розробки стратегічних напрямів розвитку рекреаційно-туристичної зони в подальших розділах дослідження.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ «БУЗЬКИЙ ГАРД»

3.1. Концептуальні засади розвитку та формування бачення майбутнього території

Формування концептуальних засад розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» є ключовим етапом стратегічного планування, оскільки саме на цьому рівні визначається фундаментальна ідеологія, цінності та довгострокові орієнтири майбутнього території. «Бузький Гард» — одна з найцінніших природних і культурних локацій Південного Бугу, що поєднує унікальні ландшафти каньйонного типу, високий рівень біорізноманіття та багатовікову козацьку спадщину. Саме тому стратегічне бачення його розвитку повинно спиратися не лише на рекреаційний потенціал, а й на глибоке розуміння природоохоронних пріоритетів та історико-культурної значущості території.

Концептуальні засади майбутнього розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» повинні базуватися на комплексному підході, який забезпечує поєднання природоохоронних, культурно-історичних, соціально-економічних та інноваційних орієнтирів. Ураховуючи унікальність території та її високу природну й культурну цінність, модель розвитку повинна спиратися на принципи екологічної стійкості, безпеки та відповідального природокористування.

Одним із фундаментальних принципів є забезпечення сталого розвитку з чітким екологічним пріоритетом. Територія «Бузького Гарду» характеризується значним різноманіттям біоти: зафіксовано понад 900 видів судинних рослин, близько 190 видів птахів та 32 види риб [30]. Така концентрація природної цінності потребує регламентованих режимів

рекреаційного використання та ефективної системи екологічного моніторингу. Адміністрація території вже здійснює оцінку стану природних комплексів та визначає допустимі навантаження, що формує основу для сталого планування подальшого розвитку [31].

Важливою концептуальною засадою є збереження й популяризація історико-культурної спадщини. «Бузький Гард» має унікальний культурний вимір, адже саме ця територія входила до складу козацької Бугогардівської паланки, що надає їй значної історичної ваги [32]. Тому стратегічне бачення розвитку повинно передбачати створення історико-культурних маршрутів, проведення фестивалів, підтримку проєктів, спрямованих на збереження та інтерпретацію козацької спадщини, локальних легенд та археологічних об'єктів.

Наступним важливим принципом є інклюзивність і партнерство з місцевими громадами. Розвиток рекреаційної зони має здійснюватися за участі жителів регіону, що дає можливість узгодити інтереси охорони довкілля з потребами населення щодо зайнятості, розвитку підприємництва та соціально-економічного піднесення. Приклади суспільної активності, зокрема громадські протести проти підвищення рівня Олександрівського водосховища, що загрожувало затопленням цінних природних комплексів, демонструють важливість залучення громади до ухвалення рішень [33]. Це підкреслює необхідність діалогу між владою, науковою спільнотою, екологами та місцевим населенням.

Значне місце у концептуальному баченні посідають екоосвіта, науковий потенціал і розвиток сталого туризму. Територія «Бузького Гарду» має великий ресурс для організації екологічних екскурсій, польових досліджень, освітніх програм для молоді та наукових експедицій. Уже сьогодні реалізуються еколого-освітні проєкти для учнівської молоді, спрямовані на вивчення природи та формування екологічної свідомості [34]. Туризм повинен мати чітко окреслений екологічний характер — обмежене

навантаження, упорядкована інфраструктура, інформування відвідувачів та розвиток тематичних екомаршрутів.

Розвиток рекреаційної інфраструктури має здійснюватися виключно в межах екологічних обмежень і відповідно до просторового зонування. Необхідно виокремити зони активного відпочинку (водний туризм, каякінг, огляд скель і порогів), зони спокійної рекреації, охоронні зони та освітньо-наукові території. Інфраструктурні елементи — оглядові майданчики, інформаційні стенди, екологічні стежки — повинні відповідати природоохоронним вимогам і мінімізувати антропогенний вплив. Уже нині на території діють правила перебування, що передбачають суворий рух лише маркованими маршрутами, заборону засмічення та дотримання пожежної безпеки [31].

Надзвичайно важливою концептуальною засадою є забезпечення енергетичної та водно-екологічної безпеки території. Потенційні загрози, пов'язані з підняттям рівня води Олександрівського водосховища, становлять ризик для унікальних ландшафтів, скельних утворень і природних комплексів та можуть призвести до непоправних втрат природної спадщини [35]. Тому стратегічна модель розвитку має передбачати виключення рішень, несумісних із збереженням природної та культурної цінності території.

Перспективи майбутнього розвитку території також пов'язані з упровадженням інновацій, цифрової навігації та сучасного екологічного брендингу. Територія може розвиватися як «розумний природний парк», що використовує цифрові карти, мобільні застосунки, інтерактивні навігаційні системи та віртуальні туристичні маршрути. Формування бренду повинно відображати природну унікальність, історичну значущість та екологічну філософію, підвищуючи привабливість території для туристів, дослідників та інвесторів.

На основі цих засад формується концептуальне бачення майбутнього «Бузького Гарду»: це — екологічно захищена, культурно багата, рекреаційно активна, науково-пізнавальна територія, що поєднує збереження природи й

історії з інноваційним розвитком. Концепція розвитку, яка описана за принципами та напрямками у таблиці 3.1, має лежати в основі стратегічного плану, який буде включати чітке зонування (рекреаційні, охоронні, навчальні зони), інвестиційні пріоритети (екотуризм, освіта), партнерські моделі (громади, екологічні організації, бізнес) й механізми захисту від екологічних ризиків (гідроенергетика, водорегулювання).

Таблиця 3.1

Принципи та напрями концептуального розвитку «Бузького Гарду»

Принцип	Концептуальний напрям	Реалізація в майбутньому
Сталий розвиток	Екологія	Моніторинг біорізноманіття, обмеження навантаження, зонування
Культурна спадщина	Історія та туризм	Історичні маршрути, фестивалі, казки козацької паланки
Участь громади	Управління	Громадські консультації, партнерські моделі, відпочинковий бізнес
Екоосвіта і наука	Освіта	Польові школи, дослідження, екскурсії для шкіл та науковців
Рекреаційна інфраструктура	Туризм	Стежки, оглядові майданчики, водні маршрути, інформаційні таблички
Безпека природи	Водна/енергетична політика	Протидія великим ГАЕС, збереження порогів, збалансоване водокористування
Інновації	Технології та бренд	Мобільні додатки, віртуальні тури, бренд екопарку, цифрові карти

Узагальнення наведених концептуальних засад дозволяє комплексно визначити стратегічні орієнтири розвитку території та встановити логічні взаємозв'язки між ключовими принципами управління, рекреаційним використанням, охороною природи та культурно-історичною складовою. Представлена вище таблиця окреслює основні напрями, на яких ґрунтується формування майбутньої моделі розвитку «Бузького Гарду», демонструючи системність і взаємодоповнюваність кожного з принципів.

Для більш глибокого розуміння цілісності цих елементів доцільно подати їх у вигляді інтегрованої схеми концептуального бачення території. Така схема не лише візуалізує ключові ідеї, але й показує, яким чином екологічні, культурні, соціальні, інфраструктурні та інноваційні компоненти поєднуються між собою, формуючи єдину логіку розвитку рекреаційно-туристичної зони. Вона також допомагає чітко відобразити взаємозалежності між окремими чинниками та визначити, які саме елементи є базовими, а які виникають як результат їх взаємодії.

Саме така структурована візуалізація дозволяє перейти від переліку принципів до цілісного стратегічного бачення майбутнього «Бузького Гарду», що стане основою подальшого планування та прийняття управлінських рішень. Нижче на рис.3.1. подано відповідну схему концептуального бачення території.

Рис. 3.1. Схема концептуального бачення території

Саме це бачення має стати основою стратегічного планування, що включатиме функціональне зонування, визначення інвестиційних пріоритетів, розвиток партнерств та механізмів запобігання екологічним ризикам.

3.2. Формування інноваційної моделі розвитку та спеціалізації туристичної зони

Формування інноваційної моделі розвитку та спеціалізації рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» ґрунтується на концепції інтегрованого управління природоохоронними територіями та сучасних підходах до просторового планування, що відповідають Стратегії розвитку туризму та курортів України до 2026 року [36] та рекомендаціям IUCN щодо використання природоохоронних зон категорії II [37]. Унікальний ландшафт Південного Бугу, гранітно-степовий каньйон, фрагменти козацької спадщини та висока біорізноманітність створюють умови для побудови комплексної системи туризму, орієнтованої на інновації, екологічну стійкість та динамічний розвиток місцевих громад.

Інноваційний підхід у розвитку території передбачає впровадження технологій цифровізації, інтелектуального управління потоками та використання smart-інструментів для забезпечення безпеки та комфорту туристів. Згідно з сучасними науковими дослідженнями, цифровізація природоохоронних територій зменшує екологічний вплив відвідувачів на 25–40 % завдяки оптимізації маршрутів та контролю рекреаційного навантаження (UNDP, GIZ [40]). У контексті «Бузького Гарду» це реалізується через впровадження електронних перепусток, GPS-моніторинг руху груп, інтерактивні карти ризиків для рафтингу та скелелазіння, а також

AR-гід «Гард-360», що дозволяє туристам отримувати інформацію про локації без фізичного втручання в природні об'єкти.

Суттєвим елементом територіального стратегування є формування просторової моделі типу «ядро — функціональні пояси», яка відображає зональну організацію території відповідно до функціонального призначення, рекреаційної місткості та ступеня екологічної вразливості. Узагальнено цю модель можна подати у вигляді схеми, яку представлено на рис. 3.2, що використовується для опису просторової організації туристичної діяльності:

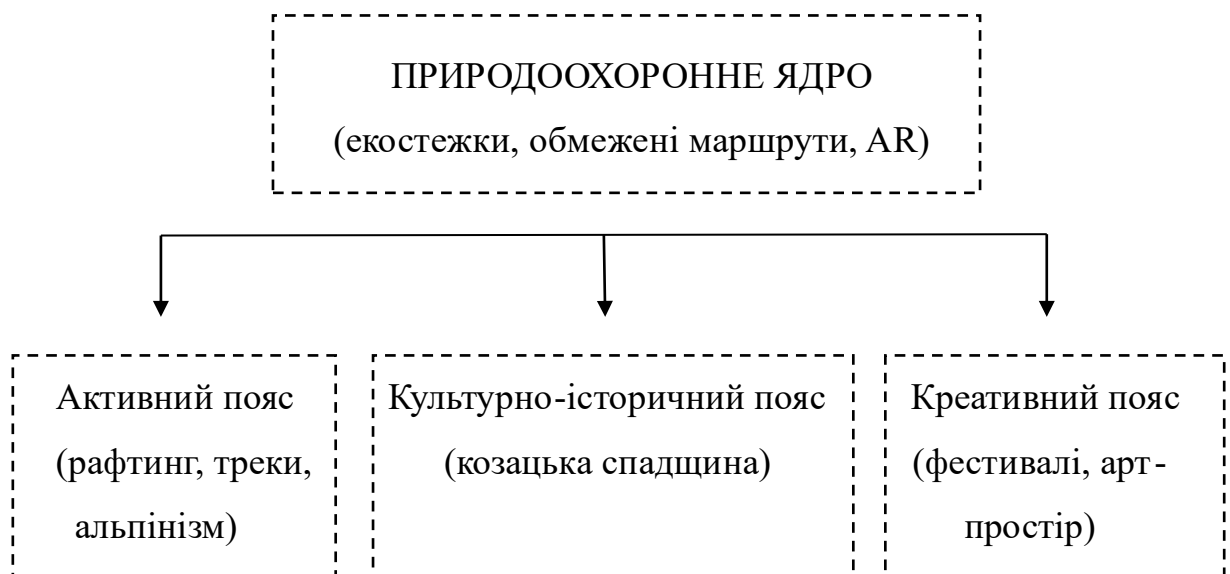

Рис.3.2. ASCII – Просторова модель «ядро – функціональні пояси»

На основі просторової моделі ядро та функціональні пояси формують структуровану організацію зони «Бузький Гард». У межах природоохоронного ядра планується обмеження відвідуваності до 150–200 осіб на день, що дозволяє зберегти екосистему, водночас активний пояс здатний приймати до 800 туристів на день, а культурно-історичний та креативний пояси — до 500 відвідувачів щодня, забезпечуючи безпечне та ефективне використання території.

У центрі моделі розташоване природоохоронне ядро — екологічно найцінніші ділянки, на яких зосереджені рідкісні види флори та фауни, геоморфологічні відслонення та біотопи, що мають високий ступінь

вразливості. Відповідно до IUCN [37] та Закону України «Про природно-заповідний фонд» [38], у цій зоні запроваджуються суворі правила обмеження рекреаційного руху, встановлюються ліміти відвідування, електронні пропуски та система моніторингу за допомогою датчиків руху. Наукові оцінки показують, що перевищення допустимих норм відвідуваності для подібних екосистем призводить до деградації рослинного покриву на 7–12 % щороку, що обґрунтовує необхідність жорсткого контролю.

Навколо ядра формується активно-пригодницький пояс, який має значний рекреаційний потенціал: сприятливі умови для рафтингу, каякінгу, альпінізму, велотуризму та скелелазіння. За підрахунками туристичних операторів Миколаївської області (2022–2023 рр.), попит на активні види туризму зріс на 45 %, а прогнозована динаміка до 2030 року становить близько +70 % при належному розвитку інфраструктури. Інноваційність цього поясу полягає у впровадженні smart-маршрутів, що містять QR-коди, GPS-навігацію, інтерактивні карти та пункти безпеки. Такі системи знижують кількість аварійних випадків на маршрутах на 35–50 %, що підтверджено даними європейських національних парків.

Культурно-історичний пояс зосереджує об'єкти козацької та археологічної спадщини та формує основу для розвитку освітнього, етнографічного і культурно-пізнавального туризму. На цій території створюються інтерпретаційні центри, музейні простори та маршрути з AR-реконструкцією козацьких укріплень, що дозволяє значно підвищити глибину сприйняття історичних подій. Згідно з міжнародними дослідженнями heritage-туризму, використання VR/AR на історичних локаціях збільшує інтерес відвідувачів на 60–80 % та сприяє зростанню економічних надходжень у 1,5–2 рази.

Зовнішній креативно-подієвий пояс виконує функцію індустріального майданчика для розвитку креативних індустрій, open-air фестивалів, мистецьких резиденцій, VR-перформансів та мультикультурних подій. Статистика показує, що подієвий туризм здатний збільшувати сезонний

туристичний потік на 35–55 %, а впровадження креативних практик у природоохоронних регіонах, за даними GIZ [40], підвищує локальні доходи на 20–30 % навіть без масштабної інфраструктури. Важливо, що розміщення подій у зовнішньому поясі мінімізує екологічний вплив, створює соціально орієнтоване середовище та сприяє формуванню позитивного бренду території.

Ефективність запропонованої моделі полягає в тому, що вона дозволяє гармонійно поєднати природоохоронні пріоритети з економічним розвитком регіону та потребами туристів. Завдяки впровадженню багаторівневого зонування, цифрових інструментів і креативних форматів діяльності очікується збільшення загального туристичного потоку до «Бузького Гарду» на 40–50 % протягом наступних 5–7 років, підвищення доходів місцевих громад на 25–35 %, створення нових робочих місць (+120–180 на рік), збереження природних комплексів та зміцнення історико-культурної ідентичності території. Отже, інноваційна модель розвитку «Бузького Гарду» є комплексною системою, що поєднує природоохоронні, культурні, економічні та технологічні компоненти, забезпечуючи його перетворення на сильний туристичний кластер Півдня України, тому на рис.3.3. можна побачити схему інноваційних спеціалізацій природної зони «Бузький Гард».

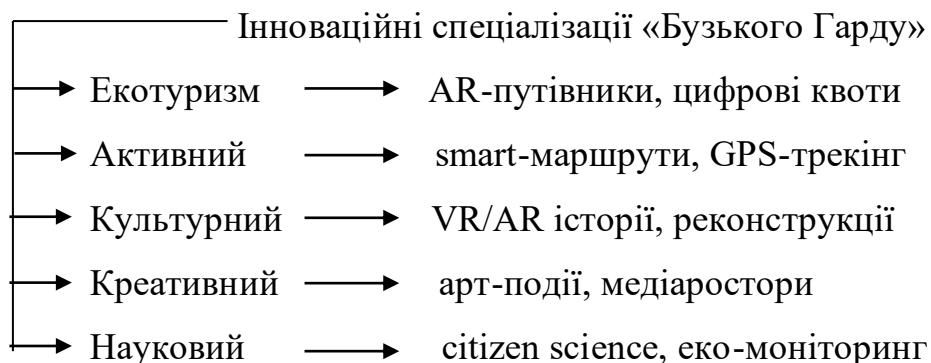

Рис. 3.3. Схема «Ключові спеціалізації туристичної зони»

Впровадження спеціалізованих поясів передбачає комплексний ефект: очікуване збільшення туристичного потоку на 40–50 % протягом 5–7 років, підвищення доходів місцевих громад на 25–35 %, створення 120–180 нових робочих місць щорічно та одночасне зниження антропогенного навантаження на природу на 35–40 %. Таке співвідношення демонструє баланс між економічним розвитком і збереженням екологічної цінності території. Очікуваний ефект продемонстровано за допомогою діаграми на рис.3.4.

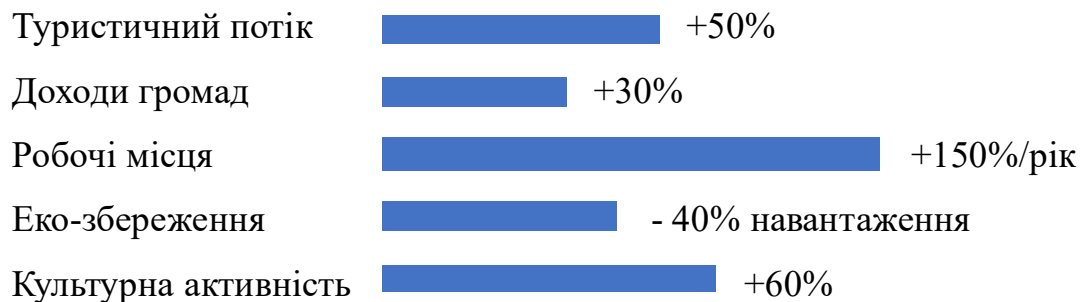

Рис. 3.4. Очікуваний ефект від впровадження моделі

Комплексне представлення цих трьох графічних моделей дозволяє одночасно оцінити логіку зонування, туристичний потенціал і просторову структуру «Бузького Гарду». Такий підхід сприяє ефективному плануванню рекреаційної та культурної діяльності на території, враховуючи як екологічні, так і соціально-економічні фактори розвитку.

Розроблена інноваційна модель розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» ґрунтується на концепції ядрово-поясного зонування, що передбачає розмежування території на природоохоронне ядро та функціональні пояси: активний, культурно-історичний і креативний. Природоохоронне ядро забезпечує контроль за екологічним навантаженням, підтримуючи збереження унікальних ландшафтів та біорізноманіття, тоді як функціональні пояси створюють простір для різних типів туризму, культурної діяльності та креативних подій.

Аналіз ключових спеціалізацій туристичної зони дозволив визначити основні напрямки розвитку: активний туризм (рафтинг, трекінг, каякінг),

культурно-історичний туризм (історичні локації, VR/AR-екскурсії) та креативний туризм (фестивалі, арт-резиденції, подієвий туризм). Очікуваний ефект від впровадження моделі включає збільшення туристичного потоку на 40–50 %, підвищення доходів місцевих громад на 25–35 %, створення 120–180 нових робочих місць щорічно та одночасне зниження антропогенного навантаження на природу на 35–40 %.

Візуалізація моделі за допомогою ASCII-схем, аналітичних діаграм та стовпчикових графіків у Word підтверджує ефективність запропонованого підходу: поєднання економічного розвитку, соціального ефекту та збереження екологічної цінності території. Така модель дозволяє здійснювати планування туристичної інфраструктури з урахуванням сталого розвитку, підвищує наочність стратегічних рішень та слугує науково обґрунтованою основою для подальшого розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард».

3.3. Розробка програмних заходів і проєкт маршруту «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»»

У рамках стратегії розвитку туристичної зони «Бузький Гард» ключовим завданням є системне проєктування програмних заходів, які стимулюватимуть сталий розвиток, підвищення туристичної привабливості та екологічне управління територією. Такі програми мають бути тривимірними — поєднувати інфраструктурні, маркетингові та екотуристичні компоненти, щоб забезпечити баланс між рекреаційним використанням і охороною природи.

Окрему увагу в стратегічній системі заходів слід приділити екотуристичній складовій, адже «Бузький Гард» — це територія з високим рівнем природної цінності та унікальним ландшафтно-геологічним

комплексом, що потребує ретельного екологічного менеджменту. Екотуристичні проекти повинні включати створення тематичних маршрутів і екостежок із QR-кодами, аудіогідами та науково-пізнавальними елементами. Це дозволить здійснювати контрольований туризм, мінімізувати навантаження на природу та одночасно підвищити освітню цінність відвідування. Важливим напрямом є створення мережі екологічних маршрутів та тематичних стежок, які дозволять організувати туристичний рух у контрольованих межах. Пропонується розробити кілька екостежок, що охоплюватимуть різні природні зони та історичні локації «Бузького Гарду». Маршрут «Гранітні береги Південного Бугу» має бути зосереджений на унікальних скельних виступах, каньйоноподібних ділянках річки та місцях гніздування рідкісних птахів. «Стежка Козацьких Гардів» може знайомити туристів із залишками історичних укріплень, культурною спадщиною козацьких часів та цікавою історією території. Усі маршрути доцільно забезпечити навігаційними покажчиками, QR-кодами з інформацією про тваринний та рослинний світ, інтерактивними аудіогідами та зонами відпочинку з екоматеріалів. Такі стежки не лише структуровано розподілятимуть туристів територією, а й підвищуватимуть освітню та природничу цінність відвідування. Важливими заходами є впровадження програми «Збережи Гард», встановлення контейнерів для сортування відходів, проведення навчальних заходів для школярів і туристів.

У межах екотуристичного розвитку важливе місце займає екологічна освіта та популяризація відповідального туризму. Пропонується створення еколого-освітнього центру, який виконуватиме функції інтерпретації природи та проведення тренінгів для різних груп відвідувачів. Тут можуть проводитись інтерактивні лекції про геологічну будову каньйону, рідкісні види флори і фауни, майстер-класи. Такі заходи підвищать екологічну культуру відвідувачів та стимулюватимуть відповідальне ставлення до природної спадщини.

Окремим напрямом є розвиток екоорієнтованих видів активностей. Бузький Гард має потужний потенціал для водного туризму — каякінгу, рафтингу, SUP-прогулянок, які за умов правильного регулювання мають мінімальний вплив на екосистему. Варто створити ліцензовані пункти прокату спорядження, впровадити правила безпечного руху річковими ділянками та обмеження для масових груп у періоди нересту чи сезонів відновлення природи. Також доцільно облаштувати місця для спостереження за птахами, фотоплатформи для ландшафтної зйомки, зони для медитативного чи оздоровчого туризму.

В межах розробленої стратегії пропонується авторський проєкт маршрут «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»» до 4 годин.

Маршрут починається з висотної оглядової точки, що дозволяє туристам одразу зануритися у панорамний вид каньйону Південного Бугу та його унікальних скельних утворень (рис.3.5). Цей початковий етап виконує не лише функцію інструктажу та організаційної підготовки, а й формує перше сильне враження про природну та історико-культурну спадщину регіону. На цьому етапі туристи знайомляться з правилами безпеки під час трекінгу та водних активностей, а також отримують короткий аудіо- або гід-огляд флори, фауни та геологічних особливостей каньйону. Очікуваний час проходження — близько 20 хвилин.

Рис. 3.5. Вид каньйону Південний Буг (Джерело: Денис Кривий – Первомайський фотохудожник)

Далі маршрут переходить у трекінгову частину вздовж урвищ каньйону. Пішохідна частина триває приблизно 30 хвилин і включає легке фізичне навантаження, але водночас надає можливість робити панорамні фотографії та насолоджуватися природною тишею. Цей сегмент дозволяє туристам поступово «зануритися» у ландшафт і плавно підготуватися до спостереження за дикою природою.

Наступний етап передбачає hide-spots — приховані фотопости, розташовані вздовж треку. Вони дозволяють безпечно спостереження за місцевими тваринами, такими як птахи, земноводні, дрібні ссавці та водоплавні види, які є частиною природного комплексу регіону. Час на цьому етапі — близько 30 хвилин, і він забезпечує високий рівень взаємодії з природою без втручання у її життєвий цикл (рис.3.6).

Рис.3.6. Дика природа у каньйоні Південного Бугу

Після цього туристи підходять до платформ на скелях для висотної фотографії, які дозволяють робити знімки з унікальних ракурсів та створюють плавний перехід від прихованого спостереження до відкритої панорами. Тривалість — близько 20 хвилин, під час якої відбувається активне фотографування та демонстрація природних та геологічних особливостей.

Наступний сегмент маршруту — спуск до води та водна частина на каяках (рис.3.7). Туристи переміщуються на берег річки, де проводять близько 60 хвилин, рухаючись спокійними ділянками та водними порогами низької складності. Водна частина забезпечує нову перспективу каньйону, дозволяє робити динамічні фотографії, спостерігати за птахами, які гніздяться на скелях, і насолоджуватися тишею водної екосистеми. Всі туристи забезпечуються рятувальними жилетами та проходять короткий інструктаж з безпеки.

Рис. 3.7. Каякінг на річці Південний Буг

Останній етап короткого маршруту включає спокійні зони для фото птахів, де туристи зупиняються на 20 хвилин для детального спостереження та фото, після чого маршрут завершуються у візит-центрі, де проводиться короткий підсумок, демонстрація зроблених фотографій і можливість обговорення вражень. Тривалість фінального етапу — близько 15 хвилин.

Цей сегмент дозволяє закріпити отриманий досвід і створити емоційний фінал маршруту

3.4. Економічна ефективність маршруту «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»»

Запропонований авторський маршрут «Еко-фото-сафарі “Дикий Буг”» являє собою структурований туристичний продукт короткотривалої дії (до 4 годин), який поєднує пішохідний, оглядовий та водний сегменти й орієнтований на природоорієнтований туризм із мінімальним втручанням у екосистему. Його змістова побудова забезпечує поступове занурення туристів у ландшафт Бузького Гарду, підтримує високу динаміку вражень та формує унікальну додану цінність завдяки можливості фотоспостереження за дикою природою та геологічними об’єктами.

Комбінація трекінгу, водного активу та спеціально облаштованих фотопостів робить маршрут придатним для широкої аудиторії — від сімейних груп до професійних фотографів, що розширює потенційну цільову місткість продукту та підвищує його ринкову привабливість. У межах стратегії розвитку туристично-рекреаційної зони Бузький Гард цей маршрут розглядається як елемент інноваційної моделі екотуризму, який забезпечує як соціально-екологічний, так і економічний ефект.

Для обґрунтування можливостей упровадження маршруту необхідним є аналіз його економічної доцільності. Оскільки продукт поєднує різні види активностей, він вимагає певних витрат на інфраструктуру, персонал, логістику та забезпечення техніки безпеки. Проведення економічних розрахунків дозволить визначити:

- рівень собівартості одного туру;
- очікувану виручку при різних сценаріях місткості груп;

- маржинальний дохід та точку беззбитковості;
- потенціал прибутковості маршруту в коротко- та середньостроковій перспективі;
- обсяг необхідних інвестицій та термін їх окупності.

Для підтвердження життєздатності маршруту як складової інноваційної моделі розвитку туристичної зони «Бузький Гард» необхідно зробити економічні розрахунки:

1. Витрати на проведення одного туру

1.1. Змінні витрати (на 1 туриста) наведені в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Змінні витрати на 1 туриста

Стаття витрат	Опис	Вартість, грн
Оренда каяка та спорядження	1 година на воді	200
Рятувальний жилет	амортизація + дезінфекція	20
Фотообладнання (біноклі, монокуляр)	Амортизація	30
Трансфер всередині локації	до стартової точки	40
Страхування	1 день	35
Вода/перекус	мінімальний набір, брендований	25
Маркетингова змінна складова (при ціні 1000 грн)	5% від вартості	50

Разом змінні витрати на 1 особу: 400 грн

Для групи 10 осіб: $400 * 10 = 4000$ грн

1.2. Постійні витрати (на групу) представлені в таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Постійні витрати

Стаття	Опис	Вартість, грн
Оплата інструктора-трекінгіста	4 години	800
Оплата інструктора з водної частини	4 години	900
Амортизація платформ, фотопостів, знаків	середньорічна, розподіл на тур	250

Амортизація візит-центру та обладнання	частка від загальних витрат	300
Адміністративні витрати (менеджмент, бронювання, каса)	10% від змінних	390
Паливо для службового транспорту	інструктори, логістика	300

РАЗОМ постійні витрати на тур: 2940 грн

1.3. Нетто-вартість туру

Нетто-вартість = Змінні витрати + Постійні витрати

Нетто-вартість = 4000 + 2940 = 6940 грн на групу

Нетто-вартість = 6940 / 10 = 694 грн на 1 учасника

Нетто-вартість на 1 туриста = 694 грн

2. Формування ціни туру

Ринок активного туризму Миколаївської області має середню ціну аналогічних турів на рівні 750–1200 грн.

Для покриття витрат і отримання прибутку пропонується брутто-вартість туру: 1000 грн за 1 туриста, тобто націнка на рівні 44,1%

3. Розрахунок прибутку

3.1. Прибуток з одного туриста

Прибуток = 1000 - 694 = 306 грн

3.2. Прибуток з однієї групи (10 туристів)

Прибуток = 306 * 10 = 3060 грн

4. Точка беззбитковості

ТБ = Постійні витрати / (Ціна - Змінні витрати на 1 особу)

ТБ = 2940 / (1000 - 400) = 2940 / 600 = 4,9 туриста

Точка беззбитковості = 5 туристів

5. Розрахунок рентабельності

5.1. Рентабельність витрат (ROI)

ROI = Прибуток / Собівартість * 100%

ROI = 3060 / 6940 * 100% ≈ 44,1%

Рентабельність туру = 44%

6. Прогноз доходів за сезон

При проведенні:

- 1 тур щодня * 120 днів сезону = 120 турів
- середня заповнюваність: 9 туристів/тур

Виручка = $120 * 9 * 1000 = 1080000$ грн

Прибуток = $306 * 9 * 120 = 330480$ грн за сезон

6. Економічна ефективність впровадження маршруту наведена в таблиці 3.4

Таблиця 3.4

Розрахунок економічної ефективності

Показник	Значення
Собівартість 1 туриста	694 грн
Ціна туру	1000 грн
Прибуток з групи	3060 грн
Точка беззбитковості	5 туристів
Середньосезонний прибуток	330480 грн
Рентабельність маршруту	44%

Маршрут «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»» є економічно ефективним продуктом туристичної зони Бузький Гард. Він забезпечує:

- окупність навіть при неповній групі;
- високий рівень рентабельності;
- приріст доходів місцевої економіки через суміжний сервіс;
- можливість масштабування (premium-тури, сезонні пакети, нічне фото-сафарі тощо).

Висновки до 3 розділу

Розроблені стратегічні напрями розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» з урахуванням результатів попереднього аналізу та принципів сталого розвитку дали можливість визначити пріоритети

подальшого розвитку території, спрямовані на удосконалення туристичної інфраструктури, розвиток екологічного, активного та пізнавального туризму, а також підвищення ефективності управління туристичною дестинацією.

У межах теми кваліфікаційної роботи було запропоновано програмні заходи і проєкти, реалізація яких сприятиме підвищенню туристичної привабливості зони, якості туристичних послуг та активнішому залученню місцевих громад до розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Важливим практичним результатом є розробка туристичного маршруту в межах рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард», який базується на використанні природних і культурно-історичних ресурсів території та відповідає принципам сталого туризму.

Запропоновані стратегічні напрями, програмні заходи та розроблений туристичний маршрут мають прикладний характер і можуть бути використані у практиці розвитку туризму, сприяючи зростанню туристичних потоків, підвищенню конкурентоспроможності території та забезпеченню її сталого соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Рекреаційно-туристичні зони формуються як складні просторово-функціональні системи, у межах яких поєднуються природні, соціально-економічні, культурні та інфраструктурні компоненти. Їх призначення полягає у створенні умов для відновлення фізичного й психоемоційного стану людини, організації різних форм туризму, збереження природної та культурної спадщини, а також стимулювання регіонального розвитку.

Сутність рекреаційно-туристичних зон полягає у цільовому використанні територій із підвищеним рекреаційним потенціалом, що мають природні, історико-культурні або антропогенні ресурси, здатні забезпечувати формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Такі зони функціонують у межах чітко визначених просторових, екологічних і правових обмежень та потребують спеціалізованих механізмів управління.

Класифікація рекреаційно-туристичних зон здійснюється за низкою ознак, зокрема за функціональним призначенням, типом рекреаційних ресурсів, рівнем освоєння, масштабом території та характером туристичної діяльності. Виділяються зони оздоровчого, пізнавального, екологічного, активного, культурно-історичного та комбінованого туризму. Такий поділ дозволяє визначати пріоритетні напрями розвитку, формувати спеціалізацію території та обирати адекватні управлінські інструменти.

Рекреаційні ресурси виступають базовою основою формування туристичного потенціалу території та охоплюють природні, кліматичні, ландшафтні, водні, бальнеологічні, біотичні, а також культурно-історичні та соціальні складові. Їх цінність визначається не лише кількісними характеристиками, а й унікальністю, збереженістю, доступністю та можливістю інтеграції у туристичні продукти.

Формування туристичного потенціалу території є результатом взаємодії рекреаційних ресурсів з інфраструктурним забезпеченням, рівнем

транспортної доступності, якістю туристичних послуг, кадровим потенціалом, інституційним середовищем та ефективністю управління. Значну роль відіграють соціально-економічні чинники, зокрема платоспроможний попит, демографічні процеси, розвиток малого і середнього бізнесу та активність місцевих громад.

Туристичний потенціал не є статичною категорією, а змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, що зумовлює необхідність його регулярної оцінки та коригування стратегій розвитку. Важливим аспектом є дотримання екологічної місткості територій і запобігання деградації природних комплексів у процесі туристичного освоєння. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу й привабливості територій базуються на поєднанні кількісних і якісних методів аналізу.

Використання індексних методик, експертних оцінок, просторового аналізу та ГІС-технологій забезпечує більш точне визначення територіальних відмінностей туристичної привабливості, зонування рекреаційних ресурсів і оптимізацію розміщення туристичної інфраструктури. Поєднання аналітичних методів із стратегічними інструментами, такими як SWOT- та PEST-аналіз, дозволяє враховувати як внутрішній потенціал території, так і вплив зовнішнього середовища.

Туристична привабливість території формується не лише на основі наявності ресурсів, а й через сприйняття території туристами, її імідж, рівень безпеки, якість сервісу та доступність інформації. У цьому контексті важливу роль відіграє туристичний маркетинг, брендинг територій та цифрові інструменти просування.

Міжнародні та європейські практики управління рекреаційно-туристичними зонами ґрунтуються на принципах сталого розвитку, інтегрованого планування та партнерської взаємодії між органами влади, бізнесом, громадськими організаціями та місцевими громадами. Поширеними є моделі управління туристичними дестинаціями (DMO), що

забезпечують координацію дій, стратегічне планування та ефективне просування туристичного продукту.

Особливістю європейського підходу є орієнтація на збереження природної та культурної спадщини, розвиток екологічно відповідальних форм туризму, залучення інноваційних технологій та підтримка локальних ініціатив. Значна увага приділяється моніторингу туристичних потоків, управлінню навантаженням на території та підвищенню якості життя місцевого населення.

Адаптація міжнародного досвіду до національних умов передбачає врахування специфіки природно-ресурсного потенціалу, правового поля, соціально-економічного розвитку та інституційної спроможності регіонів. Для українських рекреаційно-туристичних зон актуальним є впровадження комплексних стратегій розвитку, орієнтованих на внутрішній туризм, екологічну безпеку та відновлення територій у посткризовий період.

Рекреаційно-туристична зона «Бузький Гард» характеризується високою концентрацією природно-ресурсного та культурно-історичного потенціалу, що формує її унікальність у масштабах Півдня України. Територія поєднує каньйоноподібні ландшафти середньої течії річки Південний Буг, гранітно-степові екосистеми, скельні утворення, пороги та водоспади, які мають значну естетичну, наукову й рекреаційну цінність.

Природні комплекси зони відзначаються високим рівнем біорізноманіття, наявністю рідкісних та ендемічних видів флори й фауни, що зумовлює її природоохоронну значущість. Поєднання степових, лісостепових і прибережно-водних екосистем створює передумови для розвитку екологічного, науково-пізнавального, активного та пригодницького туризму. Кліматичні умови території є сприятливими для рекреаційної діяльності протягом більшої частини року, що дозволяє формувати сезонно диверсифіковану туристичну пропозицію.

Культурно-історичний потенціал «Бузького Гарду» базується на його тісному зв'язку з історією запорозького козацтва, традиційним

природокористуванням та формуванням національної ідентичності. Історичні ландшафти, пам'ятки археології, топоніміка та нематеріальна культурна спадщина створюють основу для розвитку пізнавального, історико-культурного та патріотичного туризму, а також для інтеграції території в міжрегіональні туристичні маршрути.

Туристична інфраструктура Первомайщини, що безпосередньо впливає на функціонування рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард», має нерівномірний і фрагментарний характер. Наявні об'єкти розміщення, харчування, транспортного забезпечення та супутніх послуг не повною мірою відповідають потенційному туристичному попиту та сучасним стандартам якості сервісу. Обмежена кількість спеціалізованих туристичних продуктів і недостатній рівень інфраструктурної інтеграції з природоохоронними об'єктами стримують формування цілісної туристичної дестинації.

Організація туристичних потоків на території зони має стихійний характер, що підвищує ризики надмірного антропогенного навантаження на найбільш цінні природні ділянки. Недостатній рівень навігації, інформаційного забезпечення та облаштування рекреаційних маршрутів обмежує можливості безпечного та контрольованого використання території для туризму.

Сучасний розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на території Первомайщини відбувається в умовах поєднання внутрішніх і зовнішніх викликів. До ключових бар'єрів належать інфраструктурна зношеність, обмеженість фінансових ресурсів, недостатня координація між суб'єктами управління, слабка туристична промоція та відсутність цілісної стратегії розвитку дестинації. Додатковим стримувальним чинником є необхідність суворого дотримання природоохоронного режиму, що потребує пошуку балансу між збереженням екосистем і туристичним використанням території.

Водночас соціально-економічні трансформації, зростання інтересу до внутрішнього туризму, екологічних і активних форм відпочинку, а також

підвищена увага до локальних туристичних продуктів формують значні можливості для розвитку зони «Бузький Гард». Потенціал залучення грантових програм, інвестицій у сталу інфраструктуру та партнерських проєктів за участю місцевих громад створює підґрунтя для реалізації стратегічних ініціатив.

Результати PEST- та SWOT-аналізів засвідчують, що зовнішнє середовище розвитку рекреаційно-туристичної зони характеризується одночасною наявністю суттєвих ризиків і перспектив. Політико-правові та економічні чинники створюють обмеження для інвестиційної активності, проте соціальні та екологічні тренди сприяють зростанню попиту на унікальні природні території з автентичним туристичним продуктом.

Внутрішні сильні сторони зони «Бузький Гард» полягають у її унікальних ландшафтах, високій природній цінності, національному природоохоронному статусі та значному рекреаційному потенціалі. Слабкі сторони пов'язані з недостатнім рівнем інфраструктурного забезпечення, обмеженою туристичною пропозицією та слабкою інтеграцією території в регіональний туристичний простір.

Поєднання сильних сторін і наявних можливостей створює основу для формування спеціалізованої рекреаційно-туристичної зони з акцентом на екологічний, активний і пізнавальний туризм. Водночас ідентифіковані загрози підкреслюють необхідність стратегічного підходу до управління розвитком території, що передбачає регулювання туристичних потоків, поетапне вдосконалення інфраструктури та активне залучення зацікавлених сторін.

Стратегія розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» базується на поєднанні природоохоронних пріоритетів із потребами соціально-економічного розвитку території та формуванням конкурентоспроможного туристичного продукту. Ключовим стратегічним орієнтиром визначено збереження унікальних природних комплексів

Південного Бугу за умови їх раціонального рекреаційного використання та підвищення туристичної привабливості регіону.

Бачення майбутнього розвитку території формується як образ цілісної рекреаційно-туристичної дестинації національного значення, орієнтованої на екологічний, активний, пізнавальний та пригодницький туризм. Такий підхід передбачає відмову від масового неорганізованого відвідування на користь регульованих туристичних потоків, тематичних маршрутів і спеціалізованих форм рекреації, що мінімізують антропогенне навантаження на природні екосистеми.

Концептуальні засади розвитку зони ґрунтуються на принципах сталого розвитку, інтегрованого управління територією, партнерства між державними органами, місцевими громадами та бізнесом, а також на активному використанні інноваційних управлінських і маркетингових інструментів. Територія розглядається не лише як природоохоронний об'єкт, а як багатофункціональний простір, здатний генерувати соціальні, економічні та екологічні ефекти.

Інноваційна модель розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» орієнтована на формування чіткої туристичної спеціалізації території. Основний акцент зроблено на екологічному та активному туризмі з використанням природних ландшафтів, водних ресурсів і культурно-історичної спадщини як базових елементів туристичного продукту. Доповнювальну роль відіграють пізнавальний, фототуризм, освітні та науково-популярні формати рекреації.

Модель розвитку передбачає поетапне вдосконалення туристичної інфраструктури з урахуванням природоохоронних обмежень, розвиток сервісних функцій, підвищення якості туристичного обслуговування та впровадження сучасних цифрових інструментів управління туристичними потоками. Важливим елементом моделі є активне залучення місцевого населення до туристичної діяльності, що сприяє формуванню локальної

економічної бази та зростанню соціальної відповідальності за збереження території.

Особливу увагу в роботі приділено прикладному аспекту розвитку рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард». У третьому розділі обґрунтовано стратегічні напрями розвитку території та розроблено конкретні програмні заходи, спрямовані на підвищення рівня використання туристичного потенціалу. Важливим практичним результатом роботи є розробка туристичного маршруту в межах рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард», який базується на використанні природних і культурно-історичних ресурсів території, відповідає принципам сталого туризму та враховує сучасні вимоги до організації туристичних подорожей. Запропонований маршрут спрямований на урізноманітнення туристичної пропозиції, підвищення привабливості території для різних категорій туристів і подовження тривалості їх перебування в регіоні.

Розроблений туристичний маршрут має практичну цінність і може бути використаний суб'єктами туристичної діяльності, адміністрацією національного природного парку та органами місцевого самоврядування при формуванні туристичних продуктів і реалізації програм розвитку туризму. Його впровадження сприятиме зростанню туристичних потоків, активізації підприємницької діяльності у сфері туризму, створенню нових робочих місць і збільшенню надходжень до місцевих бюджетів за умови дотримання екологічних обмежень і природоохоронних вимог.

Таким чином, результати дипломної роботи підтверджують, що рекреаційно-туристична зона «Бузький Гард» має значний потенціал для сталого розвитку, а запропоновані стратегічні напрями, програмні заходи та розроблений туристичний маршрут створюють науково обґрунтовану основу для підвищення туристичної конкурентоспроможності території. Поставлену мету дослідження досягнуто, завдання виконано, а отримані результати мають теоретичне й практичне значення та можуть бути використані в подальшій діяльності з розвитку туризму в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія розвитку туризму та курортів в Україні до 2026 року. — Київ: Міністерство культури та інформаційної політики України, 2021: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/1c41a005-6650-4a12-9129-e872ba9db6ad/content>
3. IUCN. Guidelines for tourism and visitor management in protected areas: <https://iucn.org/resources/publication/tourism-and-visitor-management-protected-areas>
4. Стаття регіональний туристично-рекреаційний потенціал. Огієнко А. В. : https://bses.in.ua/journals/2020/50_1_2020/16.pdf
5. Кравців В. С. Рекреаційно-туристський потенціал регіону: методологія оцінювання. Львів : <https://ird.gov.ua/irdp/p20240002.pdf>
6. Петранівський В. С. Туристичний потенціал регіонів України: теорія та практика: <https://ukrtextbook.com/turistichne-krayeznavstvo-petranivskij-v-1/turistichne-krayeznavstvo-petranivskij-v-1-4-2-potencial-prirodnix-krayeznavcho-turistichnix-resursiv-ukra%D1%97ni.html>
7. World Tourism Organization, available at: <http://www2.unwto.org>
8. Гедін М. Методичні засади оцінки туристичного потенціалу України в контексті євроінтеграції: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5265/%D0%93%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%20%D0%9C.%D0%A1.%20%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202021%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD>

%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%83%20%D0%B2%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf?sequence=1

9. Музиченко-Козловська О. В. Комплексний підхід до економічного оцінювання туристичного потенціалу території: DSpace <https://ena.lpnu.ua/community-list>

10. Мельник І. Л., Антоненко І. Я. Методи оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу: <https://dspace.nuft.edu.ua/home>

11. Удосконалення управління туристичними дестинаціями: <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1615>

12. Перспективи розвитку індустрії туризму: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a94b8b45-9333-4487-816d-3a8fb63d9cd6/content>

13. Заячковська, Галина. «МОНІТОРИНГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ». Журнал європейської економіки, вип. 16, вип. 2, Жовтень 2017, с. 241-55,,: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/index>

14. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». 1992: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

15. UCN. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. 2017: <https://portals.iucn.org/library/>

16. РЛП «Гранітно-степове Побужжя». Регуляторний природоохоронний звіт, 2009

17. Історичні матеріали Бугогардівської паланки О. Ф. Ковальова: <https://scribd.com/document/718923036/Buhohardivska-palanka>

18. Мигія — історія та козацькі гарди: <https://travels.in.ua/uk-UA/objects/4788/myhiia-village>

19. UNCG. Заповідне Гранітно-степове Побужжя: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/zbirka-buzky-gard-2024.pdf>

20. Археологічні дослідження Запорізької Січі та урочища Гард: <https://www.bible-for-you.org/kraeved/gard.htm>
21. Бутик-готель «Резиденція на водяному млині»: <https://dovkola.media/na-mykolaivshchyni-starovynnyy-vodianyy-mlyn-peretvoryly-na-vidpochynkovyy-kompleks/>
22. База відпочинку «Дубрівка»: <https://bani.ua/>
23. Історія кар'єру: <https://travels-ukraine.com/en/radon-lake-migiya/>
24. Легенди про Родонове озеро: <https://www.unian.ua/tourism/news/radonove-ozero-foto-cikavi-fakti-yak-dojhati-13073310.html>
25. Сайт бази відпочинку «Зелена Черепаха»: <https://migeys-rafting.camp/uk/>
26. Офіційна сторінка у соціальних мережах Protych Camping: <https://www.instagram.com/protychcamp?igsh=MXhpNmjhjaXk2NjN1Zg==>
27. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року: https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/Image/POSTKOM/3_strategij_dod01.pdf
28. Фесенко А. В. Просторові диспропорції розвитку екотуризму в Україні // Географія та туризм. 2020 : https://www.researchgate.net/publication/372933262_Rozvitok_ekologicznego_turizmu_v_Ukraini
29. UNDP Ukraine. Environmental Impact of Tourism in Sensitive Areas. 2019: <https://www.undp.org/ukraine/projects/environmental-impact-assessment-ukraine>
30. Матеріали про біорізноманіття території «Бузький Гард»: <https://pryroda.in.ua/>
31. Інформація про природоохоронний статус, режим рекреації та правила перебування: <https://buzkiy-gard.com.ua/>
32. Історичні матеріали про Бугогардівську паланку та козацьку спадщину регіону: <https://buzkiy-gard.com.ua/>
33. Публікації щодо громадських протестів проти підвищення рівня Олександрівського водосховища: <https://www.golos.com.ua/>

34. Дані про еколого-освітні програми та природоохоронні ініціативи: <https://uncg.org.ua/>
35. Аналітичні матеріали щодо екологічних ризиків, пов'язаних із гідроенергетичними проектами: <https://necu.org.ua/>
36. Стратегія розвитку туризму та курортів України до 2026 року. Київ: Мінекономіки України, 2017: <https://nto.ua/assets/files/ntou-book-strategic-ukraine-tourismstrategy2026.pdf>
37. IUCN. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN, 2017: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAPS-016.pdf>
38. Логвиненко Б.І. Інноваційні моделі регіонального туристичного розвитку. Київ: КНЕУ, 2019. 276 с.
39. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
40. UNDP & GIZ. Sustainable Tourism and Protected Areas: Best Practices. Berlin, 2021: <https://www.giz.de/en/newsroom/downloads>

Додатки

Додаток А. Презентація до кваліфікаційної роботи магістра

Поняття, сутність та класифікація рекреаційно-туристичних зон

Рекреаційно-туристичні зони (РТЗ) — це спеціально організовані території, де зосереджені природні, культурні та інфраструктурні ресурси для відпочинку, туризму та оздоровлення. Вони поєднують природні ресурси, економічний розвиток і охорону довкілля, формуючи конкурентоспроможний туристичний простір України.

Основні риси РТЗ:
цінні природні ресурси (ліси, води, гори, унікальні ландшафти);
екологічна цінність і режим охорони;
доступність та наявність туристичної інфраструктури;
історико-культурні об'єкти;
сприятливі кліматичні умови.

Ключові типи природних РТЗ:
гірські (Карпати, Сколівські Бескиди); водні та прибережні (Чорноморське узбережжя, Дністровський каньйон); лісові (Полісся, Шацькі ліси); степові (Асканія-Нова); кліматичні та курортні (Трускавець, Моршин).

Значення РТЗ:
економічне: створення робочих місць, розвиток бізнесу і туристичної інфраструктури;
соціальне: покращення якості життя, можливості для відпочинку й оздоровлення;
екологічне: збереження природи, біорізноманіття та формування екокультури;
культурне: підтримка автентичності та локальної ідентичності.

Рекреаційні ресурси та чинники формування туристичного потенціалу території	
Компонент	Зміст та роль у формуванні туристичного потенціалу
Природні ресурси	Клімат, рельєф, річки, ліси, ландшафти, мінеральні води. Формують основу видів туризму, визначають привабливість і сезонність.
Культурно-історичні ресурси	Пам'ятки, музеї, сакральні об'єкти, традиції, народні промисли. Створюють унікальність території та збагачують туристичний продукт.
Соціально-економічні ресурси	Рівень сервісу, трудовий потенціал, локальна економіка. Визначають якість обслуговування та конкурентоспроможність регіону.
Інфраструктурні ресурси	Дороги, готелі, ресторани, туристичні сервіси, IT-інфраструктура. Забезпечують комфорт, доступність і можливість розвитку туризму.
Чинники розвитку	Природні, соціально-економічні, політичні, маркетингові. Впливають на використання ресурсів та формування туристичного продукту.
Результат взаємодії	Комплексний туристичний потенціал, здатність території створювати конкурентний, впізнаваний та сталий туристичний продукт.

Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу й привабливості територій

Оцінювання туристичного потенціалу та привабливості територій є ключовим етапом формування рекреаційно-туристичних зон, адже дає змогу визначити можливості регіону, рівень його конкурентоспроможності та перспективи розвитку. Для аналізу використовують кілька методичних підходів: ресурсний — оцінює природні та культурні ресурси; інфраструктурний — визначає доступність і рівень сервісу; соціально-економічний та управлінський — враховує розвиток регіону, кадровий потенціал і фінансові можливості; маркетингово-іміджевий — відображає популярність території та силу її бренду. Найбільш ефективним є інтегральний підхід, що поєднує всі методи та дозволяє отримати комплексну картину, використовуючи бальні оцінки, індекси, SWOT-аналіз і GIS-моделювання. Такий підхід допомагає об'єктивно визначити сильні та слабкі сторони території й формувати стратегію її сталого туристичного розвитку.

Міжнародні та європейські практики управління рекреаційно-туристичними зонами (UNWTO, UNESCO, ЕС)

Глобальний розвиток туризму й рекреації здійснюється під впливом великих міжнародних організацій, серед яких найвпливовішими є UNWTO, UNESCO та інституції Європейського Союзу. Вони закладають міжнародні стандарти сталого, збалансованого і відповідального управління туристичними зонами. UNWTO розробляє рекомендації щодо управління туристичними дестинаціями (DMO), яке передбачає співпрацю державних, приватних та місцевих органів, а також узгодження політики розвитку, інвестицій та просування. Це управління має бути системним, прозорим та гнучким. UNESCO через програми охорони спадщини та надання об'єктам статусу Всесвітньої спадщини додає вимір екологічної та культурної відповідальності. У країнах ЄС (наприклад, Італія, Франція, Іспанія) функціонують спеціалізовані DMO, які відповідають за координацію, маркетинг, розвиток інфраструктури та охорону ресурсів. Ці моделі передбачають залучення приватного й державного секторів, участь місцевих громад та орієнтацію на сталий розвиток, що забезпечує збалансовану взаємодію між економікою, культурою, екологією та соціумом.

Успішні міжнародні практики включають:

- Тоскана (Італія) – інтеграція культурної спадщини та гастрономічного туризму завдяки політиці UNESCO.
- Барселона (Іспанія) – модель «smart tourism» з електронним моніторингом потоків і квотами.
- Альпи (Австрія/Швейцарія) – модель сталого гірського туризму з суворим природоохоронним законодавством.

Для України ці практики є важливими орієнтирами для формування національної стратегії. Адаптація передбачає створення локальних/регіональних DMO, залучення приватного бізнесу та громад до управління, а також застосування підходів сталого розвитку: охорону природних/культурних ресурсів та грамотне планування навантажень. Міжнародні стандарти та співробітництво з ЄС відкривають можливості для модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій.

Природно-ресурсна та культурно-історична характеристика рекреаційно-природної зони "Бузький гард"

Рекреаційно-туристична зона «Бузький Гард» (НПП «Бузький Гард»), розташована у середній течії Південного Бугу в Миколаївській області, відома як «українська Швейцарія» завдяки своїм мальовничим та незайманим ландшафтам. Основу території становить унікальний каньйон, сформований ерозією річки у кристалічних породах Українського щита, геологічний вік яких сягає 1,8–2,2 млрд років. Внаслідок цього утворилися скельні виходи та вузькі ущелини заввишки до 60 метрів. Наявність відомих порогів (Мигійський, Гардовий, Красний) робить цю ділянку річки винятково цінною для активного туризму, зокрема рафтингу та каякінгу. Природний комплекс характеризується багатоманітністю, що включає понад 900 видів рослин та 300 видів тварин, серед яких чимало рідкісних та ендемічних видів, важливих для екотуристичних спостережень.

Культурно-історична значущість території зосереджена навколо Буго-Гардової паланки Запорозької Січі, яка функціонувала тут понад 120 років як головний форпост проти Кримського ханства. Назва походить від «гардів» – спеціальних риболовних конструкцій, що також контролювали річковий рух. Історична багаточаровість підтверджується численними археологічними пам'ятками, включаючи стоянки доби бронзи, скіфські та сарматські кургани, а також артефакти черняхівської культури. Сукупність цих природних (каньйон, пороги, екосистеми) та культурних (козацька історія, археологія) ресурсів формує інтегрований ландшафт і створює унікальне підґрунтя для розвитку різнопрофільних туристичних продуктів, від геотуризму й активного відпочинку до історико-культурних маршрутів.

Існуюча туристична інфраструктура Первомайщини

Первомайський район Миколаївської області — це ключова точка у туристичному ланцюгу «Бузького Гарду». Завдяки природним ресурсам, таким як каньйон Південного Бугу, пороги, скелі та мальовничі річкові долини, черга туристичної інфраструктури на цій території поступово зростає. Існуючі об'єкти відпочинку, готелі, бази та екскурсійні сервіси створюють базову мережу для прийому й обслуговування туристів, які приїжджають для екологічного, водного чи активного відпочинку.

КЛЮЧОВІ ОБ'ЄКТИ РОЗМІЩЕННЯ ТА СЕРВІСУ

«Резиденція на водяному млині» (Первомайськ): Відреставрований млин XIX століття, який функціонує як butik-готель, простір для подій та має панорамну терасу.

База відпочинку «Дубрівка»: Комплекс із саунами та банкетними залами, що орієнтований на сімейний та оздоровчий відпочинок.

База відпочинку «Зелена Черепаха» розташована на самому березі Бугу. Глемпінг та наметове містечко тут дає змогу зручно розташуватися серед природи, обладнане терасами, наметовими майданчиками, дерев'яними будиночками, а також зонами для відпочинку з видом на скеляні пейзажі.

Protych Camping

сучасний кемпінг на мальовничому березі Радонового озера, який поєднує природний ландшафт із комфортною базовою інфраструктурою. На території облаштовані наметові майданчики для традиційного відпочинку, а також глемпінг-варіанти, літній кінотеатр під відкритим небом, дерев'яні мінімалістичні будиночки, зони для багаття та мангалів, облаштовані тераси для відпочинку й пікніків. Безпеку і комфорт забезпечують туалети, душові та охоронювана територія, а інформаційний центр надає карти туристичних маршрутів, пропозиції екскурсій та правила безпечного відпочинку. Туристи можуть обирати з широкого спектру активностей. Для любителів природи та фотографії пропонується еко-фото сафарі, Любителі адреналіну можуть скористатися поїздками на квадроциклах, де маршрути проходять через лісові стежки та відкриті поля з виходом до озера, а Також доступні каякінг та SUP-дошки, що дозволяє здійснювати сплави по озеру та річці Південний Буг.

РАДОНОВЕ ОЗЕРО

Радонове озеро в районі Мигії є однією з ключових рекреаційних локацій і найпопулярнішим туристичним магнітом у зоні «Бузький Гард».

Це унікальна водойма, що утворилася на місці затопленого гранітного кар'єру. Озеро вирізняється прозорою, насичено-бірюзовою водою, має глибину близько 40 метрів і оточене гранітними скелями. Місце приваблює туристів не лише красою, але й легендами про цілющий радон у воді, що підтримує його репутацію природного місця для оздоровлення та релаксу.

На озері облаштовано оглядовий майданчик, що дозволяє милуватися краєвидами, та пропонується активний відпочинок, включаючи купання, стрибки зі скель та швидкісний тролей.

Сучасні бар'єри, виклики та можливості розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Первомайщини

Потенціал та Можливості	Аспект	Ключові Бар'єри (Виклики)	Необхідні Рішення (Інструменти)
Зростаючий попит на екологічний та природний відпочинок.	Екологія та управління	Надмірне рекреаційне навантаження та деградація екосистем.	Функціональне зонування, постійний моніторинг, сталий екотуризм.
Розвиток активного туризму (рафтинг, скелелазіння) та нових маршрутів.	Інфраструктура	Мозаїчна, недостатня інфраструктура; обмежена безпека та логістика.	Інвестиції в сервіс; створення санкціонованих точок входу/виходу; підвищення безпеки.
Залучення міжнародних грантів та адаптація успішних практик ЄС.	Стратегія	Слабка координація та відсутність єдиної комплексної стратегії.	Розробка комплексної стратегії; цифровізація (мобільні гіді, VR-тури).

Концептуальне Бачення Розвитку Зони «Бузький Гард»

Концептуальні засади визначають майбутнє «Бузького Гарду» як екологічно захищений, культурно насичений, науково-пізнавальний та рекреаційно збалансований простір. Стратегічне бачення спирається на унікальне поєднання каньйонних ландшафтів, високого біорізноманіття та багатовікової козацької спадщини. Головна ідеологія полягає у гармонійному поєднанні збереження природної та культурної спадщини з інноваційними підходами управління. Це бачення є основою для стратегічного планування, що включатиме функціональне зонування, встановлення інвестиційних пріоритетів, розвиток партнерств та механізмів запобігання екологічним ризикам, забезпечуючи стійкість та екологічну відповідальність.

Формування інноваційної моделі розвитку та спеціалізацій туристичної зони

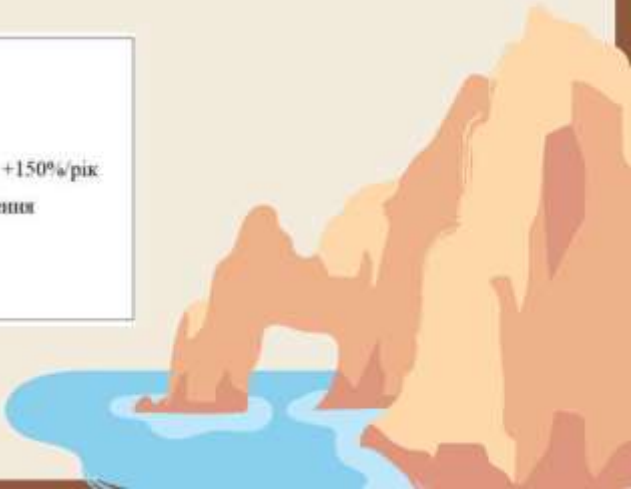
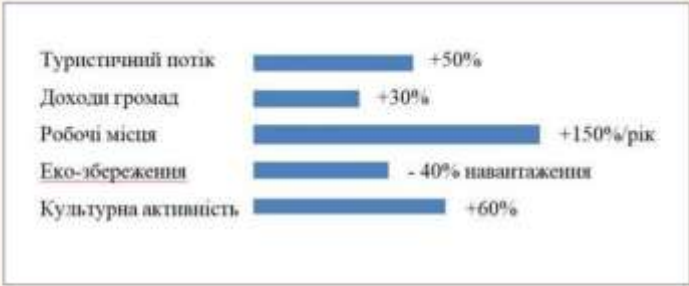
Інноваційна модель розвитку зони «Бузький Гард» ґрунтується на концепції інтегрованого управління природоохоронними територіями та принципах сталого розвитку. Ця модель використовує унікальне поєднання природного (гранітний каньйон, біорізноманіття) та культурного (козацька спадщина) потенціалу для створення комплексної системи туризму.

Ключовий інноваційний підхід — це цифровізація, що включає Smart-інструменти для інтелектуального управління потоками, контролю навантаження на природні об'єкти (зменшення впливу на 25–40 %) та забезпечення безпеки туристів.

Спеціалізація зони буде зосереджена на чотирьох основних напрямках:

1. Активний туризм (рафтинг, скелелазіння).
2. Екологічний туризм (спостереження за природою, екомаршрути).
3. Культурно-історичний туризм (козацька спадщина, археологія).
4. Інноваційний/Креативний туризм (цифрові гіді, фестивалі, арт-резиденції).

Очікується комплексний ефект: очікуване збільшення туристичного потоку на 40-50 % протягом 5-7 років, підвищення доходів місцевих громад на 25-35 %, створення 120-180 нових робочих місць щорічно та одночасне зниження антропогенного навантаження на природу на 35-40 %. Таке співвідношення демонструє баланс між економічним розвитком і збереженням екологічної цінності території.

**Розробка авторського маршруту
"Еко-фото-сафарі "Дикий буг"**

Розробка туристичного маршруту в межах рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» як практичного інструменту реалізації запропонованої стратегії розвитку території. Маршрут сформовано з урахуванням природно-ресурсного та культурно-історичного потенціалу зони, принципів сталого туризму та екологічних обмежень національного природного парку.

Маршрут «Еко-фото-сафарі «Дикий Буг»» (≈4 год)

Локація	Час	Опис
Початкова оглядова точка	≈20 хв	Панорамний вид каньйону, інструктаж з безпеки, короткий гід про флору, фауну та геологію
Трекінг вздовж урвищ	≈30 хв	Легке фізичне навантаження, панорамні фото, природна тиша
Hide-spots / приховані фотопости	≈30 хв	Спостереження за птахами, дрібними ссавцями та водоплавними, мінімальний вплив на природу
Платформи для висотної фотографії	≈20 хв	Фото з унікальних ракурсів, демонстрація природних і геологічних особливостей
Водна частина на каяках	≈60 хв	Каякінг по спокійних ділянках та невеликих порогах, спостереження за птахами, динамічні фото, інструктаж та рятувальні жилети
Фінальна зона для спостереження та фото птахів	≈20 хв	Детальне фото та спостереження за птахами
Візит-центр / підсумок маршруту	≈15 хв	Обговорення вражень, демонстрація зроблених фотографій

Показник	Значення
Собівартість 1 туриста	694 грн
Ціна туру	1000 грн
Прибуток з групи	3060 грн
Точка беззбитковості	5 туристів
Середньосезонний прибуток	330480 грн
Рентабельність маршруту	44%

Авторські фото у природній зоні
"Бузький Гард"

Додаток Б. Перевірка на плагіат

Перевірка тексту на плагіат

Кваліфікаційна робота магістра.

Тема: «Розробка стратегії рекреаційно-туристичної зони «Бузький Гард» на території Первомайщини»

Засіб перевірки <https://onut.turnitin.com/>

Унікальність по фразам >50 %

Унікальність по словам >50 %

ONTU_QWM_242_2025_Baranova_E_TP.docx

 Odesa National University of Technology

Document Details

Submission ID:

trn:oid::2945:337439018

Submission Date:

Dec 15, 2025, 2:03 PM GMT+2

Download Date:

Dec 15, 2025, 2:22 PM GMT+2

File Name:

ONTU_QWM_242_2025_Baranova_E_TP.docx

File Size:

8.9 MB

96 Pages

16,513 Words

126,149 Characters

Page 1 of 104 - Cover Page

Submission ID: trn:oid::2945:337439018

Page 2 of 104 - Integrity Overview

Submission ID: trn:oid::2945:337439018

7% Overall Similarity

The combined total of all matches, including overlapping sources, for each database.

Top Sources

7% Internet sources

2% Publications

4% Submitted works (Student Papers)

Integrity Flags

0 Integrity Flags for Review

No suspicious text manipulations found.

Our systems algorithms look deeply at a document for any inconsistencies that would set it apart from a normal submission. If we notice something strange, we flag it for you to review.

A flag is not necessarily an indicator of a problem. However, we'd recommend you focus your attention there for further review.

Здобувач
Керівник роботи

Єлизавета БАРАНОВА
Світлана ШЕКЕРА